

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н**

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра правознавства

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Г. В. Лаврик
(ініціали, прізвище)

«___» _____ 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему «Кримінально-правова характеристика домашнього
насилства»**

*спеціальності 081 «Право»
освітня програма «Право»*

Виконавець роботи: Антонова Римма Миколаївна

(підпис, дата)

Науковий керівник: ст. викл., Іщенко Тетяна Володимирівна

(підпис, дата)

Рецензент: к.ю.н., доцент, Яковенко Микола Олексійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Полтава 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: генезис та зарубіжний досвід.....	7
1.1. Передумови криміналізації домашнього насильства в Україні.....	7
1.2. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у законодавстві зарубіжних країн.....	18
Розділ 2. Юридичний аналіз складу кримінального правопорушення домашнього насильства.....	33
2.1. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення домашнього насильства	33
2.2. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення домашнього насильства.....	49
Розділ 3. Особливості кваліфікації домашнього насильства та призначення покарання.....	61
3.1. Особливості кваліфікації домашнього насильства, розмежування з іншими правопорушеннями.....	61
3.2. Аналіз судової практики з розгляду справ та призначення покарання щодо домашнього насильства	71
Висновки.....	81
Перелік інформаційних джерел.....	91
Додатки.....	105

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Магістерська робота присвячена кримінально-правовій характеристиці домашнього насильства. Сучасний глобалізований світ поставив перед суспільством безліч проблем, які вимагають термінового вирішення. Це стосується і питання домашнього насильства, оскільки його жертви нерідко намагаються мовчати, змиритися з ситуацією або ж вирішувати її самостійно. Незважаючи на це, спостерігається, що на сьогоднішній день стає більше людей, які наважуються припинити приховувати цю проблему, оскільки з цим може зустрітися кожен.

Надзвичайно важлива проблема домашнього насильства передусім тому, що сім'я – це основа суспільства, яка повинна перебувати під винятковим захистом держави. Домашнє насильство не тільки руйнує гармонію та злагоду в родині, а й приводить до втрати життя та здоров'я людини, завдає значної моральної та соціальної шкоди суспільству. Домашнє насильство виникає у ситуації, коли один із членів сім'ї прагне домінувати над іншим і контролювати його психологічно та фізично. Насильство може вникати між людьми будь-якого віку, національності, економічного чи соціального рівня. Найчастіше жертвами домашнього насильства є жінки, а також люди похилого віку, діти, особи з обмеженими можливостями, інваліди, які в тій чи іншій мірі залежать від свого кривдника.

Мабуть, не існує країни, в якій відсутня проблема домашнього насильства, не винятком є і наша держава. Насамперед при цьому треба відзначити той факт, що останнім часом в Україні докладено чимало зусиль щодо напряму локалізації поширення проявів домашнього насильства. Це стосується прийняття оновленого Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 року. Позитивно позначилася на якості функціонування всього механізму захисту жертв від

домашніх кривдників реалізація його положень та приєднання України до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2015 року (Стамбульська Конвенція, яку Україна підписала ще у листопаді 2011 року, але досі не ратифікувала). На сьогодні домашнє насильство розглядається як окремий вид кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі-КК України).

У зв'язку з пандемією COVID-19 проблема домашнього насильства лише загострюється. Дивлячись на те, що деякі країни продовжують застосовувати спеціальні заходи, а інші вводять жорсткий карантин, то більшість змушені працювати віддалено вдома, а це місце може бути найнебезпечнішим серед усіх інших. Під час пандемії люди більшу частину часу проводили і продовжують проводити у домі, а це означає, що багатьом доводиться перебувати із своїми кривдниками «під одним дахом». Ситуація загострюється і тим, що працівники медичних служб та правоохоронних органів більш задіяні у боротьбі з пандемією, у зв'язку з чим відбувається зростання насильства у родинях.

Взагалі тема насильства досліджувалася досить тривалий час, але на сьогодні немає універсального визначення цього поняття. У науковій літературі дослідники паралельно вживають поняття «домашнє насильство», «сімейне насильство», «гендерне насильство», «побутове насильство».

У значній мірі привертала увагу актуальність домашнього насильства багатьох вчених, серед яких: Б.В. Андрєєв, Ю.М. Антонян, Л.В. Багрій-Шахматов, О.М.Бандурка, М.І.Бажанов, В.В. Василевич, В.В. Вітвіцька, О.М.Гумін, О.О. Дудоров, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, Н.Ф. Кузнецова, М.Й. Коржанський, П.Л. Фріс, В.І. Шакун та багато інших, але проблематика домашнього насильства продовжує потребувати подальшого поглиблення вивчення та наукового аналізу.

Мета і завдання дослідження. Головною метою магістерської роботи є дослідження та комплексний аналіз кримінально-правової характеристики домашнього насильства як окремого виду кримінального правопорушення.

Для досягнення поставленої мети в магістерській роботі нами були поставлені наступні завдання:

- розглянути історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства;
- ознайомитися з досвідом та кримінальною відповідальністю за домашнє насильство у законодавстві зарубіжних країн;
- висвітлити об'єкт та об'єктивну сторону домашнього насильства;
- охарактеризувати суб'єкт та суб'єктивну сторону домашнього насильства;
- розкрити проблему розмежування домашнього насильства від суміжних складів кримінального правопорушення;
- проаналізувати види покарань за вчинення кримінального правопорушення домашнє насильство.

Об'єктом дослідження у цій магістерській роботі є домашнє насильство та суспільно-правові відносини, що виникають при його вчиненні, а також склад вказаного кримінального правопорушення та його елементи.

Предмет дослідження: кримінально-правові норми домашнього насильства, їх доктринальне розуміння та застосування на практиці.

Методи дослідження. Виходячи з поставленої в роботі мети, завдань, та з урахуванням об'єкта і предмета дослідження у процесі дослідження використовувалися наступні наукові методи: порівняльного (для порівняння світового законодавства з вітчизняним), системного підходу (для комплексного розгляду складових предмета дослідження, елементів як єдиного цілого), функціонального (для з'ясування змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак досліджуваного складу кримінального правопорушення при кримінально-

правовій кваліфікації діянь), діалектичного (для дослідження елементів та ознак складу кримінального правопорушення).

Інформаційну основу дослідження складають бази нормативних документів, вітчизняні й закордонні видання, дані монографій, закордонних видань, збірники наукових праць, а також судова практика.

Практичне значення роботи. Дослідження даної теми полягає у тому, що результатом проведеної роботи стане виявлення колізій у законодавстві України. Отримані дані можуть бути використані при вивченні студентами-правниками таких навчальних дисциплін як «Кримінальне право», «Криміналістика», «Кримінальний процес».

Проблематика магістерської роботи була представлена шляхом публікацій тез на тему: «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у законодавстві зарубіжних країн» у Збірнику тез Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права», м. Полтава 28 квітня 2021 р.

Структура та обсяг магістерської роботи. Відповідно до мети та предмета дослідження робота складається із вступу, трьох розділів, об'єднаних у шість підрозділів, висновків, переліку інформаційних джерел та додатків. Основний зміст магістерської роботи становить 90 сторінок комп'ютерного тексту. У тексті магістерської роботи розміщено 1 таблиця; 1 рисунок; 2 додатка. Список використаних наукових та літературних джерел містить 96 найменувань.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ГЕНЕЗИС ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

1.1. Передумови криміналізації домашнього насильства в Україні

На сьогодні суспільство постало перед безліччю проблем, які викликають шалений ажіотаж та вимагають негайного вирішення. Жертви домашнього насильства не бажають говорити та оприлюднювати той негатив, який трапляється з ними у їхніх сім'ях. Для більшості країн світу це питання посідає одне із перших місць. Ця проблема не оминула Україну, яка також переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві [42].

Під терміном «домашнє насильство» розуміють будь-яке умисне діяння (дію або бездіяльність), або погрозу застосувати таке діяння (дію або бездіяльність), яке має фізичний, сексуальний, психологічний чи економічний характер однієї особи у родині стосовно іншої, за умови порушення конституційних прав і свобод члена родини, а також завдання йому моральної шкоди даними діями. Зважаючи на це, визначення «домашнє насильство» ширше, аніж визначення «насильство в сім'ї», оскільки перше охоплює більше коло осіб, які є потерпілими.

Сімейне насильство – це випадки і ситуації, які систематично повторюються, коли один із членів сім'ї намагається повністю контролювати та підпорядкувати іншого, а це, як наслідок, призводить до спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному чи декільком членам сім'ї. Т.А. Забеліна визначає, що домашнє насильство – це цикл, який повторюється із збільшенням частоти словесних,

фізичних, сексуальних, емоційних та економічних дій в адресу своїх близьких та рідних для набуття над ними контролю та влади. Як вважає О. А. Вороніна, домашнє насильство – це будь-яка форма фізичного, сексуального чи психологічного насильства, котра загрожує безпеці або здоров'ю членів сім'ї зі сторони інших її членів. Згідно з думкою науковця, до форм домашнього насильства належать погрози застосувати фізичну сили, побиття, психологічне та сексуальне насильство. О. Л. Данилова висловила думку, що одна з найважливіших особливостей гендерного насильства полягає у повторюваності в часі інцидентів численних видів насильства: фізичного, сексуального, психологічного та економічного [9].

Наразі постає питання та нагальна необхідність вивчення генезису домашнього насильства, досліджуючи наукові, історичні та релігійні джерела, законодавство на території сучасної України. Вчені звертаються до порівнянь вітчизняних і західних фактів існування насильства в сім'ї. Це робиться для того, щоб у майбутньому визначити чинники та шляхи подолання цієї болючої проблеми [11]. Дослідники, які вивчали гендерне насильство, ставили питання щодо причин виникнення цього явища. Проаналізувавши нормативні джерела, які стосувалися регулювання правовідносини у певні часи та епохи, можна стверджувати, що домашнє насильство спричинено у різних країнах своїми традиціями, національними цінностями, культурою, релігією. Деякий проміжок часу насильство у сім'ї в багатьох країнах світу, як і в Україні, не відносилось до правопорушення, а навпаки – подібні дії сприймалися належним чином, як нормальна поведінка. Утиск прав слабшого за себе та гендерна нерівність і прояви дискримінації за ознакою статі сягають у далеке минуле [37].

Насильство у сім'ї бере свій глибокий історичний початок як в нашій країні, так і за її кордонами. Воно починається із давніх-давен та існує стільки часу, скільки існує людство на Землі. Значною мірою вплинуло на дискримінаційне становище жінок у суспільстві та в сім'ї різноманіття його форм, що негативно відобразилося на процесах життєдіяльності.

Тривалий час у багатьох культурах і за різних політичних режимів основою суспільства вважалася сім'я. Так, за часів царя Хаммурапі (у XVIII ст. до н.е), який правив у Вавилоні, було зроблено перші спроби для врегулювання сімейних стосунків. Він приділяв значну увагу майновим та немайновим родинним відносинам, а також захисту прав дітей. Сім'я та її інтереси – найвища цінність згідно законів царя. Теж передбачено рівність прав чоловіка та жінки стосовно майна та гідних умов у спільному сімейному житті. Закони Хаммурапі встановлювали можливість віддати жінку або дитину на певний термін як компенсація боргу. Законами правителя Вавилону передбачалася процедура розлучення зі сторони чоловіка та дружини. Ці дії пояснювалися особливостями рабовласницького ладу, який був у той час [21, с.46].

У Стародавні часи Арістотель та Платон обґрунтували думку походження держави, яка підтримувала патріархальну теорію. Древній мислитель та філософ, Конфуцій, виклав патріархальнопатерналіську гіпотезу, відповідно до цієї думки, держава представляє собою велику сім'ю. Чималу роль відіграє значення родини і для формування конкретної особи, її звичок та навичок, світогляду тощо. Прихильники соціальної концепції особистості злочинця теж підтримують думку, що середовище, в якому росте і живе особа, може вплинути на її схильність вчиняти кримінальне правопорушення. Домінуюче та пріоритетне значення сім'ї закріплено як у міжнародних нормативно-правових актах, так й у Основному Законі України – Конституції [10, с. 10].

У другій половині XX століття достатню увагу приділяли росту та дотримання прав людини. У результаті соціальних подій почали глибше вивчати проблеми, які пов'язані з порушенням людських прав, та пропонувати шляхи для їх вирішення. Починаючи з 90-х років XX століття, відбуваються істотні зміни щодо охоплення явища насильства щодо жінок. Тому 20 грудня 1993 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (ООН) обухвалено «Декларацію про викорінення насильства щодо жінок», під впливом якої призначено Спеціального доповідача ООН з питання про

насильство над жінками, причини насильства і його наслідки. Це зроблено відповідно до резолюції Комітету ООН з прав людини № 1994/45 від 4 березня 1994 р. [41, с. 272-281].

Проблема побутового насильства у родині над вразливішими родичами в нашій спільноті одночасно є і старою, і новою. Старою, бо вона існує стільки часу, скільки існує взагалі людська сім'я; новою, оскільки на сьогоднішній день еволюційна свідомість суспільства дає можливість усвідомити це негативне явище як соціальне зло та порушення прав деяких членів суспільства. Так у своїх працях красномовно засвідчує своє бачення проблеми А.М. Ноур [61].

Насильство є одним із найрозповсюдженіших способів порушення людських прав, приниження людини як особистості. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, які економічно, психологічно або по-іншому залежать від свого кривдника [44]. Досить поширеним та складним для протидії є домашнє насильство. Насилля в родині притаманне та зустрічається часто у багатьох державах світу, навіть незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах [53].

Кримінальне законодавство України у свій час не містило достатньої кількості спеціальних норм, які б передбачали кримінальну відповідальність за вчинення насильства у сім'ї або можна було б розглянути вчинення такого насильства між особами, що перебувають у сімейних або близьких стосунках, як обставину, котра обтяжує покарання. Цей факт закріпив у свідомості правозахисників та загалом у суспільства досить хибну гадку того, що домашнє насильство не може бути кримінальним правопорушенням. Ці та інші обставини засвідчили, що попереднє законодавство про попередження насильства в сім'ї, у зв'язку із відсутністю системного підходу, не могло належним чином захищати постраждалих осіб від домашнього насильства й насильства за ознакою статі та забезпечити притягнення кривдника до справедливої караності та обґрунтованої відповідальності [11, с. 247-250].

Звісно, постало питання щодо комплексного реформування системи запобігання та протидії домашньому насильству. Поштовхом до здійснення цієї реформи став остаточний вибір українським суспільством європейського вектору свого розвитку, який означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам та прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини [6, 92]. До таких загальноновизнаних вимог належить запобігання та боротьба щодо домашнього насильства та насильством щодо жінок як невід'ємна складова забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та чоловіків. Це прямо передбачено як Глобальними цілями сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй на 2016-2030 роки (ціль 5) та Стратегією гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки (стратегічна ціль 2). Адже право Ради Європи виходить з того, що повага та захист основоположних прав людини (передусім, права на життя, свободу, особисту безпеку, на повагу до приватного та сімейного життя, заборона тортур, дискримінації) виступають основним обов'язком держави. Більше того, ці права мають бути реалізовані як у публічній, так і в приватній сфері, у сфері особистих чи сімейних відносин.

Револьюційним документом у міжнародному праві є Стамбульська Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цим явищем. Саме цей документ пропонує комплексний підхід протидії домашньому та гендерно обумовленому насильству. Стамбульська конвенція – це міжнародний документ, який ратифікували вже шістнадцять країн-членів Ради Європи [45]. У створенні Конвенції наша держава також брала участь та у 2011 році підписала документ, але до цього часу його не ратифікувала [67, С. 6-8].

Організація Об'єднаних Націй закликає нашу державу прискоритися у ратифікації Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». Саме так відреагували в представництві ООН в Україні на відповідну петицію до

Президента, що набрала більше, ніж 25 тисяч голосів, необхідних для її розгляду. Натомість у представництві зазначили, що у зв'язку з пандемією, під час самоізоляції, зростання безробіття та з інших причин рівень домашнього насильства в Україні зріс, і проблема потребує невідкладного та нагального вирішення. В Організації Об'єднаних Націй в Україні наголосили, що вони закликають Парламент України вжити заходів щодо ратифікації Стамбульської конвенції та здійснити кроки, які необхідні для створення суспільства, вільного від гендерно-обумовленого насильства.

Як форма дискримінації та порушення прав людини розуміється насильство над жінками. До основних цілей Конвенції належить: попередження, захист, переслідування і викорінення будь-яких форм насильства над жінками (економічного, сексуального, фізичного та психологічного), а також домашнього насильства. Документ також передбачає сприяння викоріненню усіх форм дискримінації щодо жінок та заохочування справжньої рівності між чоловіками та жінками; розробку комплексної політики та заходів для захисту прав і надання допомоги потерпілим. Для цього зобов'язує державу прийняти всі необхідні законодавчі заходи. Конвенцією передбачено компенсацію моральних та фізичних збитків. І, не менш важливим, є значна увага щодо питання захисту дітей, котрі стали свідками насильства, і дітей-жертв цього [27, с. 125]. Ратифікація Конвенції зобов'язує державу вжити низку заходів для запобігання і викорінення домашнього насильства. Має бути незалежний орган, що вироблятиме цілісну скоординовану політику протидії домашньому насильству; потрібно розробити форми кооперації з жіночими громадськими організаціями; збирати і аналізувати статистичні дані.

Необхідність в урегулюванні питання щодо домашнього насильства в Україні назріла досить давно. Таким чином, 6 грудня 2018 року Парламент ухвалив закон про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з

ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [4, с. 232].

Більшість чоловіків або жінок вважали, що насильство у сім'ї – це тільки побиття, стусани, синці, а кривдника можна покарати лише за це. Але поліція не зовсім оперативно реагувала на такі випадки, незважаючи на те, що діяв закон "Про попередження насильства в сім'ї". Зі слів працівників поліції, це відбувалось через недостатню законодавчу регламентацію, відсутність реагування, побоювання потерпілих звернутись за допомогою, складність факту насильства та його фіксації [19, с. 50-52].

Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», запропонувавши новий підхід, використовуючи європейські стандарти до боротьби із цим негативним явищем у суспільстві. Якщо раніше за домашнє насильство була виключно адміністративна відповідальність, передбачена ст. 173-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП), то наразі встановлено кримінальну відповідальність [17]. Ця норма набула чинності у січні 2019 року.

Криміналізація домашнього насильства фактично почалася 11 січня 2019 року, коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [37, с. 148–154]. Саме цей закон вніс зміни до КК України, зокрема, його доповнено ст. 126-1 «Домашнє насильство».

Відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України: домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я,

втрата працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [50]. За ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», термін «домашнє насильство» вживається у такому значенні: домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [36]. Слід зазначити, що визначення «домашнього насильства» у ст. 126-1 КК України дещо відрізняється від терміну, яке міститься у ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», різниця полягає у наявності в переліку видів можливих насильств такого, як сексуальне насильство, хоча це діяння знайшло своє визначення у ст. 153 КК України.

Зміст проявів домашнього насильства розкривається у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

1) фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

2) психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи

безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

3) економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру;

4) сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [36].

Іншою відмінністю є конкретизація відносин між кривдником та постраждалою особою. Після прийняття та набуття чинності Закону, що встановлює кримінальну відповідальність за домашнє насильство під домашнім насильством вважаються не тільки побиття, але і факти психологічного, економічного насильства. При цьому важливо встановити систематичність домашнього насильства – не менше ніж три рази, а також його наслідки, що здійснюється за допомогою судових експертиз. Варто погодитися, що така законотворча пересторога для того, щоб уникнути зловживань [95, с. 192–194].

Змінює Закон також перелік тих, кого можна вважати жертвами домашнього насильства. Це не тільки чоловік та дружина, але і батько, мати, наречені, брати і сестри, колишнє подружжя, прийомні діти, опікуни, діти-вихованці, нерідні батьки та інші родичі (аж до двоюрідного ступеня зв'язку). Також це можуть бути чоловіки і жінки, що спільно мешкали однією родиною, але не перебували у шлюбі [36]. Нерідко діти стають жертвами насильства у

сім'ї. Постраждалою дитиною вважається не тільки та, що зазнала домашнього насильства, але й та, що стала свідком цього [19].

Згідно із Законом розширено й коло тих, хто має реагувати на випадки домашнього насилля. До них належать: прокуратура, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, суди, уповноважені з питань пробації, поліція. Саме поліцейським було надано право контролювати поведінку домашнього кривдника. Це робиться для того, щоб у майбутньому не допустити повторних випадків насильства [1, с. 11].

Досить довго жертви домашнього насильства в Україні майже не мали ніякої юридичної можливості захиститися від протиправних посягань відносно них. Починаючи з 2003 року, за такі діяння встановлювався лише адміністративний штраф до 51 грн, відрахування 20% від місячного заробітку або 15 діб арешту. Звісно, цього недостатньо було для виправлення порушників.

Крім того, КК України доповнено обмежувальними заходами, які застосовуються до осіб, що вчинили домашнє насильство. В інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК України, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання з собою, котра постраждала від домашнього насильства;

2) обмеження спілкування з дитиною (якщо домашнє насильство вчинене стосовно дитини або у її присутності);

3) заборона наближатися на визначену відстань домісця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово

проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;

4) заборона листування, телефонних переговорів зособою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

5) направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми [5, с. 39, 50].

Обмежувальні заходи застосовуються до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла вісімнадцятирічного віку.

Виділяють окремі вади сучасної моделі криміналізації домашнього насильства у ст. 126-1 КК України:

1) виникає хибне враження про те, що усі випадки домашнього насильства охоплюються ст. 126-1 КК України. Це відбувається за результатами буквального тлумачення цієї кримінально-правової норми;

2) проблеми встановлення того факту, що випадки домашнього насильства слід кваліфікувати виключно за цією статтею, а які потребують додаткової кваліфікації – за іншими статтями Особливої частини КК України;

3) труднощі у відмежуванні домашнього насильства як кримінального правопорушення від домашнього насильства як адміністративного правопорушення;

4) створення передумов для порушення принципу заборони притягнення до відповідальності або покарання двічі за одне й те саме діяння [50].

Станом на 1 квітня 2021 року у 18 областях України та в м. Києві функціонують 37 притулків для жертв, постраждалих від домашнього насильства та діють 298 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. У Мінсоцполітики повідомляють, що в лютому 2021 року в Україні затвердено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Її мета: удосконалення

механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, а також підвищення ефективної взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості.

1.2. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство у законодавстві зарубіжних країн

Один із типів сімейних знущань визначається у модельному законодавстві ООН про насильство у сім'ї, згадується насильство стосовно жінок. Вказується на чітке поняття насильства і його насильницькі дії, які можуть застосовуватися до жінки. Працівників поліції законодавство зобов'язує реагувати на всі звернення про допомогу і захист у тих випадках, коли вчиняється насильство у сім'ї. Також конкретно та чітко визначено дії працівників поліції у момент виявлення насильства неважливом яким саме способом [56, с. 246]. Працівники поліції з виїздом на місце щодо повідомлення про насильство в сім'ї в обов'язковому порядку повинні заповнити рапорт про кримінальне правопорушення. Рапорт – це частина справи, його копія має бути подана до потрібного органу юстиції та суду. Працівники поліції складають щорічний звіт про насильство в сім'ї. Завдяки цим звітам у будь-якій країні може бути вирішене важливе питання щодо створення достатньо повної системи реєстрації, обліку та статистики кримінальних правопорушень, які були вчинених у цій сфері.

Ордер може передбачати будь-який або навіть усі наступні заходи:

- утримувати кривдника від реального зовнішнього заподіяння шкоди жертві або іншим членам сім'ї, родичам та особам, які надають допомогу;

- наказати кривднику залишити сімейне житло незалежно від того, у чий власності воно перебуває;
- вказати відповідачеві надати можливість позивачці мати доступ до особистого майна;
- врегулювати зустрічі відповідача з дітьми;
- утримувати відповідача від контактів з позивачкою у тих місцях, які нею частіше відвідуються;
- якщо відповідач володіє чи використовує зброю, то заборонити йому володіння, купівлю або використання зброї будь-якого типу, зазначеного судом;
- зобов'язати відповідачу сплатити усі витрати позивачки на лікування, консультації та перебування у притулку;
- інформувати позивачку та відповідача, що у разі порушення останнім охоронного ордеру, він може понести кримінальне покарання;
- проводити закриті слухання, для того, щоб захистити особисте життя [74, с.184].

Доцільним вбачається дослідити зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання відповідальності за домашнє насильство. Якщо термін «домашнє насильство», котрий для наших співвітчизників ототожнювався виключно з фізичними діями щодо потерпілого та лише застосуванням фізичної сили, то в європейських країнах він досить давно включає в себе такі види як: фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне та економічне насильство. Кожна із цих форм, зважаючи на те, що вони на практиці часто мають комплексний та комбінований характер, передбачає покарання від адміністративного аж до тюремного ув'язнення. Варто зазначити, що покарання можуть бути різними, а залежать вони від країн, одні з суворіших, для прикладу, у Північній Європі [18].

У Швеції криміналізовано усі форми домашнього насильства. За ґрати може потрапити той, хто вчинив лише емоційну сварку в грубій формі,

висловлюючися погрозами. Суд нерідко наказує кривднику тримати визначену дистанцію від об'єкта насильства, а порушивши це, можна отримати штраф або ув'язнення терміном до одного року [45]. Подібні закони й у Фінляндії та Норвегії. Саме у Швеції результативність впливу на насильство в сім'ї позитивно відображається, якщо цю проблему вирішувати комплексно, оскільки справи про гендерне насильство ведуть спеціальні прокурори. На повідомлення щодо систематичних сварок у сім'ях реагують спеціальні підрозділи поліції, які побудовані на паритетних засадах: у рівній кількості чоловіків та жінок [91].

У Німеччині, наприклад, не такі жорсткі правила, порівняно з північними країнами. Кілька разів посилювалися покарання за випадки домашнього насильства щодо жінок, що мало свій ефект. Наразі жінки розділяють домашні обов'язки зі своїми чоловіками. Останнім часом частіше обговорюються питання щодо посилення захисту саме чоловіків (а не жінок) від домашнього насильства. У цій країні кримінальну справу можуть подати до суду, навіть якщо потерпіла особа цього не бажає робити і намагатиметься відкликати формальну заяву. У Німеччині закон "Про захист від насильства" надає потерпілій особі право правової претензії на виділення житла. У тому випадку, якщо було заподіяно фізичну шкоду здоров'ю або обмеження свободи і, за певних умов, у разі виникнення загрози такого порушення, суд може зобов'язати кривдника звільнити оселю незалежно від того, перебувають чи не перебувають партнери у шлюбі. Навіть власник житла, котрий вчиняє насильство щодо жертви, може бути відселений від останньої в примусовому порядку [66].

У Кримінальному кодексі Німеччини за вчинення фізичного насильствостосовно неповнолітніх осіб передбачена відповідальність у спеціальній ст. 225 «Катування опікуваних осіб». Відповідно до цієї статті муки, заподіяння шкоди, катування, а також навмисне нехтування особистим боргом піклуватися про особу караються позбавленням волі, а саме на строк від

6 місяців до 10 років. Та особа, яка в результаті здійснення діяння наражає опікуваного на небезпеку, настання смерті або завдання особливо тяжкої шкоди здоров'ю чи завдає досить значної шкоди фізичному чи духовному розвитку, карається позбавленням волі на строк не менше 1 року [88]. Згідно з законодавством Німеччини, жертви від домашнього насильства можуть звертатися до працівників поліції протягом наступних трьох місяців з моменту скоєння кримінального правопорушення. Якщо правоохоронців викликають безпосередньо на місце події, то взагалі відсутня необхідність писати заяву, так як справу можна порушити навіть без прохання постраждалої особи. Працівники поліції на місці скоєння кримінального правопорушення можуть призначити термін, відповідно до якого будуть заборонені будь-які контакти, а порушення цього вже вважається криміналом [71, с. 151-152, 88].

В Австрії діє закон про домашнє насильство, яким передбачено підготовку працівників поліції для того, щоб правопорушник залишив домівку, та організацію дійових служб консультування та інформування жертв. Як основною перешкодою у запобіганні насильству стало недосконале законодавство. Якщо жертва звертається до правоохоронних органів з заявою про вчинення щодо неї насильства, то кривдник сплачує штраф. Але кошти, найчастіше за все, йдуть із спільного сімейного бюджету. У цій країні, якщо правопорушник погрожує або завдає шкоди особі, котра мешкає з ним у тій самій оселі, то поліція має виселити кривдника із спільного будинку і заборонити йому туди повертатися, навіть якщо він є власником житла [38, с. 2-3]. До 2001 року в Австрії заподіяння тілесних ушкоджень (якщо це проводилося за згодою потерпілої особи) не вело за собою кримінальної відповідальності. У результаті цього практика жіночого «обрізання» не каралася, у разі надання батьками чи опікунами дівчини юридичної згоди на це. За допомогою поправки до Кримінального кодексу Австрія на сьогодні гарантує неможливість погоджуватися на «ушкодження або поранення статевих

органів, що призведе до постійного погіршення сексуальних відчуттів» [90, с. 108–113].

У південно-західній країні Європи, в Португалії, вчинення насильства в сім'ї згідно чинного кримінального законодавства є кримінальним правопорушенням. Воно класифікується як «фізичне чи психологічне жорстоке ставлення до подружжя, неповнолітнього чи неповноправної особи», за вчинення чого можна сісти за ґрати від одного до п'яти років [91, с. 34-40].

Наступною країною нашого аналізу є Франція. Як свідчить досвід, ефективність впливу на насильство в сім'ї зростає, якщо проблему вирішувати комплексно. У цій країні справи про насильство в сім'ї ведуть спеціальні прокурори, на такі повідомлення реагують спеціальні підрозділи поліції, побудовані на паритетних засадах (50% чоловіків та 50% жінок). У цій країні, якщо була подана заява на розлучення, кривднику, який вчиняє насильство, забороняють входити до оселі відразу ж після вчинення перших актів насильства аж до початку розлучення. Це відбуватиметься за умови, якщо протягом наступних чотирьох місяців буде подана заява на розлучення. Парламентом Франції час від часу вносяться поправки до законів, які безпосередньо стосуються домашнього насильства, розширюють, поглиблюють та уточнюють інформацію про самі кримінальні правопорушення, роблячи покарання жорсткішим.

У 2010 році було прийнято цілий ряд поправок, завдяки яким судді отримали право на видачу спеціальних постанов для забезпечення жертв насильства. У грудні 2016 року набули чинності поправки, що забороняють застосовувати будь-які форми насильства щодо дітей. Цивільним кодексом регулюються зовсім незначні епізоди та факти домашнього насильства, котрі караються штрафом. У серйозніших випадках настає кримінальна відповідальність, тобто до штрафу додається і термін позбавлення волі: до трьох років у разі легких травм та до двадцяти років і більше у тому випадку, якщо спричинено каліцтво або вбивство [90, с. 108–113].

Зосередимо увагу щодо випадків насильства над дітьми. У Франції суворість покарання визначається саме віком дитини. Законодавець взагалі по-різному оцінює розмір небезпеки домашнього насильства по відношенню до дітей різного віку [74, с.185-188]. Якщо дитині менше 15 років, залежно від наслідків, то покарання може визначатися від 5 до 20 років ув'язнення, якщо жертві більше 15 років, то можна сісти за ґрати від 3 до 15 років. За застосування насильства у Кримінальному кодексі Франції передбачена відповідальність як до малолітньої дитини, так і до неповнолітньої дитини. Так, за здійснення законним, природним, приймальним родичем або будь-якою іншою особою, що здійснює відносно неповнолітньої особи батьківські права або що має законні права відносно неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років, діяння, що виразилося в позбавленні неповнолітнього їжі чи піклування і що представляє небезпеку для його здоров'я, передбачена відповідальність у виді семи років ув'язнення і штрафом у розмірі 700 000 франків (ст. 227-15 КК Франції). Якщо такі дії стосуються неповнолітньої особи, то покарання призначається у виді двох років ув'язнення і штрафом у розмірі 200 000 франків. Згідно ст. 227-16 КК Франції у разі смерті малолітньої дитини від такого насильства покарання складає тридцять років кримінального ув'язнення. Стаття 227-17 КК Франції передбачає, що ухилення законних (прийомних) батьків без законної на те причини від виконання своїх, встановлених законом, обов'язків, що представляє небезпеку для здоров'я, безпеки, моральності або виховання їх неповнолітньої дитини, карається двома роками ув'язнення та штрафом у розмірі 200 000 франків.

Що стосується сексуальних посягань у сім'ї, то за них відповідальність теж різна. Доспизицією ст. 227-25, п. 1 ст. 227-26 та п. 1 ст. 227-27 КК Франції сексуальне посягання щодо неповнолітньої особи, котра не досягла п'ятнадцятирічного віку, або відносно неповнолітньої особи, що досягла п'ятнадцятирічного віку, здійснене повнолітньою особою без застосування насильства, примусу, загрози або обману, якщо воно здійснене законним,

природним або приймальним родичем або будь-якою іншою особою, що має владу над потерпілим, карається десятьма роками ув'язнення і штрафом у розмірі 1 000 000 франків. Якщо ж потерпілим є неповнолітня особа, яка досягла п'ятнадцятирічного віку, то покарання встановлено у розмірі двох років ув'язнення та штрафом у розмірі 200 000 франків [59].

У Великобританії, як і в Франції, зовсім незначні випадки домашнього насильства підпадають під дію цивільного права. Протягом двох років у потерпілих є можливість повідомити про випадки цього кримінального правопорушення. Якщо до жінки фізичне насильство застосовує чоловік, то вона має можливість у спрощеному варіанті домогтися судової заборони на застосування по відношенню до неї фізичної сили, а порушення цієї вимоги може обернутися вже кримінальною справою – кривднику загрожуватиме ув'язнення терміном до п'яти років та штраф. До початку спільного проживання або весілля, британці можуть звернутися до поліції для перевірки свого майбутнього партнера щодо інцидентів домашнього насильства. Але цілком достовірна інформація буде надана тільки тоді, коли про випадки насильства було заявлено в минулому та їх внесено до загального реєстру правопорушень [71, с. 149-153].

Згідно ст. 260 Кримінального Кодексу Китайської Народної Республіки передбачається, що жорстоке поводження з членами сім'ї при обставинах, які є обтяжуючими, карається позбавленням волі на строк до двох років, а також арештом або наглядом. Якщо ці дії спричинили тяжкі каліцтва або взагалі смерть потерпілого, то карається позбавленням волі на строк від двох до семи років.

Розглянемо іспанське законодавство. За ст.153 Кримінального кодексу Іспанії особа нестиме кримінальну відповідальність за вчинення фізичного насильства своєму партнеру або особі, яка знаходиться в стосунках або власним дітям (дітям чоловіка), опікуваним, співмешканцям, батькам або недієздатним, з якими він спільно проживає, та карається позбавленням волі на строк від

шести місяців до трьох років, незалежно від покарання, призначеного відповідно до заповіданої в кожному випадку шкоді [18]. У ст. 178 Кримінального кодексу Іспанії передбачено, що той, хто буде зазіхати на статеvu свободу іншої особи з насильницькими діями або залякуванням, карається як винен у сексуальній агресії, що загрожує ув'язненням на термін від одного до чотирьох років. Статтею 180 Кримінального кодексу цієї країни визначено: діяння, яке описане в ст. 178 КК, карається ув'язненням на строк від чотирьох років до десяти, якщо кримінальне правопорушення вчиняється з використанням родинних зв'язків висхідним, низхідним родичем або братом (сестрою), у результаті усиновлення або через стосунки властивості. У Кримінальному кодексі Іспанії встановлено, якщо батьки, опікуни, захисники, піклувальники, учителі або інші особи, котрі мають конкретні права щодо неповнолітнього, виступають у ролі виконавців або співучасників у вчиненні кримінальних правопорушень, які передбачені у цьому Розділі, то покарання їм призначається ближче до його верхньої межі.

Домашнє насильство – це насильство одного із членів родини до інших членів сім'ї, систематична зневага, шантаж, приниження, що спричиняють фізичний біль чи страждання і не спричиняють наслідків, які передбачені статтями 117, 118 або 120 Кримінального кодексу Грузії. Так визначає Кримінальний кодекс цієї країни поняття насильства у сім'ї. Такі дії караються суспільно корисною працею на строк від сорока до ста п'ятдесяти годин, а за наявності кваліфікуючих ознак (вчинення домашнього насильства щодо вагітної жінки; неповнолітнього або особи, що знаходиться у безпорадному стані; у присутності неповнолітнього відносно члена сім'ї винного; відносно двох або більше осіб; вчинене неодноразово) карається суспільно корисною працею на строк від ста до двохсот годин та обмеженням свободи на строк до одного року або позбавленням волі на строк до одного року [23, с. 160-166].

Наприклад, у сусідній країні, у Польщі, є певні особливості кримінально-правового регулювання відповідальності за домашнє насильство. Кримінальний кодекс Польщі передбачає окремі розділи: «Злочини проти сексуальної свободи і моральності» та «Злочини сім'ї та опіки». Сексуальне насильство, яке вчинене з родичем, усиновлювачем, усиновленим, братом (сестрою), підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років. У цій країні особа, яка вчиняє домашнє насильство, притягується до кримінальної відповідальності [91]. У ст. 207 Кримінального кодексу Польщі передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років тій особі, котра завдає фізичних або психічних страждань ближній людині або іншій особі, що перебуває в постійній або тимчасовій залежності від винної особи. Якщо ж такі дії вчиняються з особливою жорстокістю, то, відповідно до ч. 2 ст. 207 Кримінального кодексу Польщі, покарання призначається в межах від 1 до 10 років позбавлення волі. Якщо ж внаслідок таких дій потерпілий здійснить замах на своє особисте життя, то відповідно до ч. 3 ст. 207 Кримінального кодексу Польщі, винний підлягатиме покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 2 до 12 років [96].

Потрібно звернути велику увагу такій процедурі, яка називається «Блакитні карти», котра передбачена Розпорядженням Ради міністрів «Щодо методів і форм виконання поліцією завдань у зв'язку з насильством в сім'ї в рамках процедури “Блакитні карти»». У Польщі також функціонує урядова програма по запобіганню злочинності та антисоціальної поведінки і дисципліни, котра називається «Безпечніше разом». Фундаментальна іде цієї урядової програми полягає у тому, що вона має забезпечити відчуття безпеки у народу та повинна покладатися в обов'язковому порядку на працівників поліції. До основних сфер застосування програми належить, в тому числі, також протидія домашньому насильству. Головні завдання у цій сфері:

- пропагування відповідної моделі сімейного життя;
- зрушення ефективності процедури «Блакитних Карток»;

- посилення співпраці між інституціями і недержавними органами, які надають допомогу (юридичну, психологічну і соціальну) для жертв, які потерпіли від домашнього насильства;
- проведення тренінгів для тих осіб, що вчинили сімейне насильство;
- сприяння місцевих соціальних ініціатив, які спрямовані на запобігання сімейному насильству;
- залучення громадських організацій (недержавних) до вирішення завдань, які пов'язані з проведенням консультацій, тренінгів, порад, надання допомоги жертвам домашнього насильства;
- підвищення обізнаності медичних працівників щодо симптомів сімейного насильства [33].

Що стосується питання та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства у такій країні як Америка, то у кожному штаті є свої варіації. Закон про домашнє насильство – це комплексний підхід до цього питання. У ньому беруть участь працівники правоохоронних органів, соціальні працівники, суди, психологи та інші [44].

Обов'язковий арешт за домашню атаку – це широко рекомендований засіб, покликаний вирішити проблему домашнього насильства в Америці. Але застосування цього методу на практиці для припинення насильства не єдине у цій країні. У Нью-Йорку, наприклад, взагалі не існує обов'язкового арешту. У багатьох штатах вагоме місце у боротьбі з домашнім насильством посідають органи прокуратури. У Лос-Анджелесі, штат Каліфорнія, діяльність працівників поліції у сфері по боротьбі з побутовим насильством досить суворо контролюється спеціальним підрозділом. Він спеціалізується на проблемах домашнього насильства. Співробітники цього підрозділу мають право порушувати кримінальні справи за матеріалами насильства у сім'ї, навіть тоді, якщо жертва відмовляється підтримувати звинувачення, але є неспростовні докази систематичності застосування насильства.

У разі, якщо потерпіла особа звертається до працівників поліції, то правоохоронці прибувають додому протягом лічених хвилин. Поліція оглядає жертву насильства щодо нанесення їй тілесних ушкоджень, а квартиру – щодо руйнувань та пошкоджень і т. д. Якщо ознаки вищезазначеного виявляють, то кривдника заарештовують і запроторюють на 24 години за ґрати. За цей час відбувається слухання у суді в присутності судді. Незважаючи на те, що жертва може забрати заяву – кривдника продовжує судити штат. Ця поправка вийшла до закону, зважаючи на те, що більшість жертв домашнього насильства з різних мотивів забирають свої заяви [76]. Крім того, необхідно зауважити, що зазвичай на перший раз кривдник отримує попередження, тому він буде зобов'язаний пройти 26 сесій терапії: одна година по разі в тиждень. Щомісяця складається звіт для суду щодо поведінки кривдника. Через 26 тижнів суд розглядає, що робити з останнім далі. Якщо кривдник вину не визнає, то потрапляє до в'язниці; якщо усвідомив – йде на волю, але наступного разі все ж таки можна потрапити за ґрати. Так відбувається у штаті Іллінойс.

Слід зазначити, що є такі судові процеси в США, коли жертва насильства перевищувала рівень самооборони по відношенню до кривдника і доводила справу до вбивства останнього. Захист у подібних справах часто використовує саме закон про домашнє насильство. У разі, якщо жертва доведе, що над нею систематично здійснювалося насильство, яке призвело до вбивства, то такий підсудний повністю буде виправданий.

Покарання за вчинення домашнього насильства в Америці диференціюється в межах від декількох місяців до 3-5 років і більше позбавлення волі. При цьому ступінь жорстокості екекуції залежить від:

- 1) ознак суб'єкта кримінального правопорушення: громадянин США чи іноземець, особа без громадянства, біпатрид;
- 2) розміру заподіяної шкоди;
- 3) штату, в якому стався випадок.

Крім покарання, якщо особа визнається винною у вчиненні домашнього насильства, до неї застосовуються також й інші заходи кримінально-правового характеру, які полягають у забороні контактувати з жертвою у будь-який посіб.

У деяких штатах Америки були внесені зміни до процедури кримінального переслідування, відповідно до якої працівники поліції та інші співробітники кримінального правосуддя, повинні вести справи про насильство у сім'ї так, наче йдеться про взагалі незнайомих між собою людей. Такого потрібно дотримуватися навіть у тому випадку, коли потерпілі хочуть припинити кримінальне переслідування. Ця процедура звільняє потерпілих від вимог іншої сторони про припинення справи. У цьому випадку відсутня можливість вплинути на подальший розвиток ситуації [25, с. 504].

Є країни, у яких кримінальне переслідування кривдників за вчинення домашнього насильства значною мірою ускладнене, бо у дружин взагалі відсутнє право свідчити проти своїх чоловіків у суді. Через це кримінальне переслідування є майже неможливим, так як нелегко пред'явити докази вчинення цього кримінального правопорушення. В деяких правових системах дружини кривдників можуть виступати як свідки, а у інших країнах прийняті закони, відповідно до яких дружина виступає "вимушеним" (ставить її у становище ніби неодруженої з обвинувачуванням) свідком у суді проти свого чоловіка. Закони у більшості випадків звільняють дружину від дачі показань, якщо суд вважатиме, що цей випадок є винятковим, а її не змушували та не залякували для цього. Таке законодавство не зовсім ефективне, оскільки ним нерідко зловживають, щоб звільнити дружину від дачі показань під час судового процесу. Закони, які все ж таки змушують дружину до дачі показань, можуть обернутися й проти неї. Її можуть обвинуватити в образі суду та покарати за відмову давати показання у суді.

Є країни, у яких жінки можуть притягуватися до відповідальності, якщо вони навіть відмовилися давати показання проти своїх чоловіків на судах з кримінальних справ (Англія, Канада), тобто жінка може вирішити не звертатися

до поліції у разі вчинення стосовно неї насильства, так як на бажанє, щоб у суді її змусили давати показання [38, с. 211-215].

У законодавстві окремих країн взагалі не передбачена або частково передбачена відповідальність за насильство у родині. Дослідницею Л. О. Колпаковою проаналізовано кримінальне законодавство деяких країн. Вона визначає головні погляди до встановлення відповідальності за насильство, вчинене у сім'ї:

1) спроби сукупного вирішення проблеми насильства в сім'ї здійснюються через внесення різноманітних поправок і доповнень до кримінального та цивільного законодавства (Франція, Іспанія), які стосуються покарання за жорстке поводження в сім'ї, а також прийняття і запровадження спеціальних комплексних законів щодо протидії домашнього насильства на базі модельного законодавства;

2) диференційованим підходом до регулювання відповідальності за насильство в родині є самостійні спеціальні склади кримінального правопорушення, що здійснюються проти членів сім'ї, зі встановленням нових меж відповідальності за вчинення цих дій (ФРН, Іспанія та інші), а також виокремлення як пом'якшуючих так і обтяжуючих обставин, які виникають із сімейних відносин (Литва, Японія та інші);

3) у зарубіжному кримінальному законодавстві передбачаються ширші можливості для застосування еквівалентних заходів кримінального переслідування. Змістовно розглядаються деякі західні моделі впливу на осіб, які вчинили порівняно нетяжкі насильницькі кримінальні правопорушення щодо рідних. До них належать:

- інститути пробації (Німеччина, Англія, Австрія);
- медіації (Німеччина, Англія);
- трансакції (Франція, Бельгія, Нідерланди);
- впровадження професійних консультативних програм (Данія, США, Ірландія, Норвегія,);

- потерпіли пробачає винного (Іспанія).

Але поряд з цим вітчизняному законодавцеві (перед впровадженням зарубіжного досвіду) потрібно провести всебічний науковий аналіз, так як набуті знання та методи потребуватимуть професійної адаптації до національної специфіки. Такої думки і Колпакова Л. О. Остання зазначає, що хоч подібний досвід, звісно, викликає значущий інтерес, однак потрібно усвідомлювати специфіку вітчизняної правової системи, історичних і культурних традицій [18].

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Історія встановлення генезису домашнього насильства починається зі стародавніх часів до нашої ери та продовжується по сьогоднішній день. Основною причиною виникнення цієї проблеми є гендерна асиметрія, що обумовлена усталеними стереотипами різного відношення до жінок та чоловіків. Привілейоване становище чоловіка відносно жінки раніше проявлялося у кожній сім'ї, у кожній державі та у всьому світі.

У сучасних умовах криміналізація домашнього насильства є досить виправданою, обґрунтованою та актуальною. Підставами криміналізації домашнього насильства є підвищена суспільна загроза заподіяння фізичного, психологічного та економічного насильства по відношенню до близької людини або члена сім'ї, суспільно небезпечні наслідки цього діяння, стрімка динаміка поширення, неможливість ефективної протидії домашньому насильству менш репресивними способами. Внесені зміни до КК України із запровадженням кримінальної відповідальності за домашнє насильство є, безперечно, значущим кроком до подолання проблеми насильства у сім'ї для України. Сьогодні можна говорити про домашнє насильство як про конкретне кримінальне правопорушення, а не про узагальнене поняття.

Також законодавцеві України бажано звернути увагу на окремі положення кримінального законодавства інших країн, з метою можливої

імплементатії зазначених положень до КК України, зокрема: передбачити у вітчизняному кримінальному законодавстві екстраординарних заходів щодо боротьби з домашнім насильством.

Переймаючи досвід зарубіжних країн у нормотворчій діяльності, варто конче враховувати специфіку нашої країни, реальні необхідності її правозастосовної та нормотворчої діяльності. В обов'язковому порядку необхідно аналізувати та враховувати досвід різних держав, визначивши конкретні недоліки та переваги досвіду зарубіжних країн, та на підставі їх порівняльного аналізу обирати найбільш прийнятні для України варіації й формулювати пропозиції щодо вдосконалення наукового підґрунтя для формування вітчизняного кримінального законодавства.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення домашнього насильства

Відомо, що протягом не одного століття вважалося кримінальним правопорушенням усе те, що може завдавати чи завдає шкоди особі, релігії, суспільному благу та іншим людським цінностям. Шкода, котра полягає у суспільно-небезпечних наслідках кримінального правопорушення, є найважливішим показником суспільної небезпечності кримінального правопорушення і слугує основним вираженням її сутності. Усім без винятку кримінальним правопорушенням притаманна шкода, а розмір її відрізняється від розміру шкоди, що завдають інші правопорушення. Дійсно, шкода – основний та головний (хоча не єдиний) прояв суспільної небезпечності. На характер та ступінь матеріальної ознаки кримінального правопорушення впливають також й інші суб'єктивні та об'єктивні ознаки. Неможливо розглядати шкоду, яку завдано внаслідок вчинення суспільно – небезпечного діяння, ізольовану від об'єкта кримінального правопорушення. Тобто, небезпечні для суспільства наслідки та об'єкт кримінального правопорушення тісно пов'язані між собою. Такий зв'язок проявляється у певному впливі суспільно-небезпечного діяння на конкретний об'єкт кримінального правопорушення, унаслідок чого йому завдано шкоди.

Досить багато вчених досліджували проблему розуміння об'єкта кримінального правопорушення, оскільки це посідало і посідає значне місце у

теорії та практиці. У працях відомих вчених-криміналістів таких як А.А. Вознюк, В.К. Глисін, В.А. Клименко, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Ю.О. Кучер, М.І. Мельник, Б.С. Нікіфоров, А.А. Піонтковський, М.С. Таганцев, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін та інших ґрунтовно і повно розроблялися загальні вчення про об'єктлочину [44].

Одним із складних, полемічних та контраверсійних вчення у науці кримінального права є вчення про об'єкт. Існує безліч різних суперечливих (а в деяких випадках і прямо протилежних) позицій питань, які пов'язані з проблемою об'єкта кримінального правопорушення. Еволюція міркування стосовно об'єкта кримінального правопорушення неодмінно впливає на зміну поглядів щодо розуміння поняття самого кримінального правопорушення [32].

У вітчизняній науці кримінального права донедавна однією з найпоширеніших точок зору було те, що об'єктом кримінального правопорушення визнавалися суспільні відносини. Проте в останні роки ця позиція почала все частіше піддаватися осуду та критиці. Учені, які відхиляли цю концепцію, вважають її пережитком минулого або штучно створеним постулатом радянських часів. Це зневажає абсолютну цінність людини і перетворює її на звичайного носія суспільних відносин [62, с. 378].

Можна погодитися з думкою В.Я. Тація про те, що категорія суспільні відносини, філософська або соціологічна та прямо не стосується якогось історичного періоду. Тому найбільш обґрунтованою серед теорій об'єкта можна вважати теорію суспільних відносин. Але з визнанням цієї концепції не потрібно відмовитися від таких категорій, як «цінність», «інтерес», «благо», бо вони об'єктивізують суспільні відносини та в них проявляється їхня соціальна сутність і цінність для суспільства [83, с. 131-134]. М. Й. Коржанський, погоджується з судженням, що у кримінальному праві об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини. Вони охороняються законом від злочинних посягань. Таку думку підтримують В.А. Клименко та М.І. Мельник.

Існують інші переконання науковців, згідно яких вищевказана концепція не зовсім відповідає сучасним переконанням стосовно оцінки соціальних цінностей. Цей підхід до проблеми не до кінця оцінює значення людини у сфері соціального життя, що визнана Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а її права, свободи та гарантії мають визначити зміст і спрямування діяльності держави [46]. Вчені стверджують, що об'єктом кримінального правопорушення потрібно визнати не абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні або державні цінності. Таку думку підтримує А. Н. Трайнін, вважаючи, що об'єктом посягання можуть бути як матеріальні, так і не матеріальні цінності, тобто моральні, культурні, політичні та інші [94, с. 234-235].

У науці кримінального права класифікують об'єкти найчастіше як загальні, родові, безпосередні (триступенева класифікація об'єктів «за вертикаллю»). Ця класифікація повністю відповідає потребам практики, вона логічна, бо ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» і «окремого». Загальним об'єктом вважаються традиційно сукупність усіх суспільних відносин, які охороняються кримінальним законодавством (загальний об'єкт), особливим — окремі однорідні за своїми властивостями групи цих відносин, що охороняються певною сукупністю кримінально-правових норм (родовий об'єкт), окремим — конкретні суспільні відносини, які охороняються конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінальноправової охорони на різних рівнях їх узагальнення. Але це не значить, що кримінальне право охороняє всі без виключення суспільні відносини. Норми кримінального права спрямовані тільки на захист тих суспільних відносин, які завдають значної шкоди інтересам суспільства в цілому. П. С. Мартишевський та Є. В. Фесенко вважають, що не може бути складом кримінального правопорушення практично вся сукупність суспільних відносин. Тобто, так звана «вертикальна»

класифікація має містити тільки родовий та безпосередній об'єкт. Родовий об'єкт у більшості випадків у науковій літературі визначають його як групу однорідних, ідентичних за своєю характеристикою об'єктів, що охороняються єдиною групою кримінально – правових норм і перебувають між собою у відповідному співпорядкуванні. Родовий об'єкт дає змогу провести класифікацію усіх кримінальних правопорушень та кримінально – правових норм, що встановлюють відповідальність за їх вчинення. Черговим елементом у «вертикальній» системі є безпосередній об'єкт кримінального правопорушення кримінального правопорушення. Це конкретні суспільні відносини, які поставлені під охорону певної статті Особливої частини КК України і яким завдається шкоди кримінальним правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [94, с. 234].

У теорії кримінального права також широко відома класифікація безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень «за горизонталлю», суть якої полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виокремлюють основний (головний) і додатковий об'єкти. Необхідність такої класифікації виникає лише у тому випадку, якщо одне і теж кримінальне правопорушення одночасно завдає шкоди кільком суспільним відносинам [49].

Що стосується домашнього насильства, то в юридичній літературі досить неоднозначно вирішується питання щодо визначення основного безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. В. О. Іващенко зазначає, що безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення – це здоров'я людини. Дійсно, навіть поверхневий аналіз досліджуваного складу кримінального правопорушення стверджувано вказує, що здоров'я людини є його основним безпосереднім об'єктом. У преамбулі Статуту (Конституції) Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також абзац 2 статті 3 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» закріплено дефініцію поняття «здоров'я». Тобто, це стан не лише відсутності хвороб та фізичних дефектів, але і повного

благополуччя: фізичного, соціального та душевного [40, с. 200-203]. Мається на меті визначити спрямування системи охорони здоров'я в Україні на досягнення якомога повнішого охоплення усіх складників здоров'я кожної конкретної людини, тому таке розуміння здоров'я не до кінця відповідає особливостям кримінального законодавства як галузі законодавства. Здоров'я, як об'єкт кримінально-правової охорони, не обов'язково має характерні риси фізичного та душевного благополуччя людини. В інакшому випадку суспільно небезпечні посягання на людей навіть із дріб'язковим захворюванням не визнавалися б кримінальними правопорушеннями (за відсутності самого об'єкта посягання), що є неприйнятним. У зв'язку із відсутності нормативного визначення здоров'я як родового об'єкта відповідної групи кримінальних правопорушень на тлі досить глибоких та деталізованих міждисциплінарних досліджень зазначеного явища уявлення про цю ознаку складу кримінального правопорушення є досить розмитим. Слід пам'ятати, описуючи здоров'я у зазначеному аспекті, наступне:

1) під кримінально-правовою охороною перебувають певні, чітко визначені в законі або такі, що прямо впливають зі змісту конкретної кримінально-правової норми, аспекти здоров'я людини. Наприклад, це орган або його функції, психічне здоров'я, працездатність, вагітність – у ст. 121 КК України, відсутність фізичного болю (як певний стан здоров'я) – у ст. 126 та ст. 125 КК України;

2) під кримінально-правовою охороною перебуває не здоров'я як певний «ідеальний» стан, що характеризується абсолютно рівномірним та безперебійним функціонуванням всіх систем організму, – кримінальний закон забороняє та встановлює відповідальність за дії, які призводять до погіршення того стану здоров'я людини, в якому вона перебувала на момент вчинення відповідних діянь. Під кримінально-правовою охороною згідно зі ст. 126-1 КК перебувають, зокрема, такі аспекти здоров'я людини, як психічне здоров'я, працездатність, відсутність фізичного болю та (або) розладів здоров'я.

В описі поняття «здоров'я» слід виділити три його аспекти:

- 1) біологічний;
- 2) соціальний;
- 3) психологічний.

Враховуючи, що людина є соціальною істотою, її здоров'я є соціальною цінністю і передумовою для соціологізації особистості, для її «обростання» суспільними відносинами, включення в темп та життя суспільної системи [85, 50]. На думку М. І. Хавронюка, основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, – це здоров'я і нормальний психологічний стан особи. Виходячи з того, що здоров'я складається з біологічного, соціального та психологічного аспектів (рівнів), то нормальний психологічний стан охоплюється (є складником) психологічного аспекту (рівня) здоров'я. Тобто, виділяти його як самостійний складник досліджуваного кримінального правопорушення не потрібно [30, с. 68-70].

Як слушно зазначає А. А. Вознюк, основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини щодо кримінально – правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у сімейних чистісних відносинах.

Додатковим факультативним об'єктом цього кримінального правопорушення можуть бути сімейні і близькі стосунки, честь і гідність особи, право власності, волята інше. Виокремлення фізичного та психологічного здоров'я в структурі основного безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, є цілком зрозумілим, адже однією із форм об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення є систематичне вчинення психологічного насильства щодо потерпілої особи [16, с. 10, 94].

Н. І. Лесяк і С. В. Якімова також вважають, що посилення на економічне насильство як форму домашнього насильства у контексті кримінальних правопорушень, родовим об'єктом яких є життя та здоров'я особи, видається не

до кінця обґрунтованим. Згідно з законодавством, економічне насильство – це передусім економічне правопорушення, що посягає на чужу власність, право користування, розпорядження чи володіння майном. Його специфічною ознакою загалом є заподіяння матеріальної, а часом й репутаційної шкоди, зокрема, й у зв'язку з господарською діяльністю, посяганнями на інтелектуальну власність, реалізацією своїх майнових прав. Таким чином, незважаючи на те, що домашнє насильство у формі економічного правопорушення може мати доволі широкий спектр злочинних наслідків, проявлятися у різних видах кримінальних правопорушень, є певна змістова невідповідність між тлумаченням економічного насильства як економічного правопорушення та його розташуванням у розділі, де згруповані кримінальні правопорушення, родовим об'єктом яких є життя та здоров'я особи. Дійсно, погоджуємося з думкою про те, що закріплення економічного насильства як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, суттєво розширює перелік цінностей, на які може бути здійснено посягання у результаті вчинення цього кримінального правопорушення.

Є спірним розміщення ст. 126-1 у розділі II КК України, так вважає К. М. Плутицька. Якщо психологічне та фізичне насильство насправді спричиняють шкоду переважно життю та (або) здоров'ю особи, тобто є безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, то у випадку скоєння економічного домашнього насильства безпосереднім об'єктом можуть бути воля, право власності, гідність та честь особи, її громадянські права. Варто погодитися з переліком цінностей, які можуть виступати основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства, що визначила К. М. Плутицька. Цей перелік потрібно доповнити правом на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, гарантоване ст. 48 Конституції України. Хоча цей перелік відкритий [63 с. 45-47, 64, с. 112-117].

Це зрозуміло, бо в дефініції поняття «економічне насильство» йдеться про інші правопорушення економічного характеру. Тобто, це означає, що вчинення будь – яких правопорушень економічного характеру щодо осіб, перелічених у ст. 126-1 КК України, що призвели до одного із наслідків, закріплених у цій статті, слід розглядати як економічне насильство. Отже, визначити чіткий завершений перелік цінностей, що виступають основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства доволі проблематично [16].

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є здоров'я особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь та гідність особи, її психічна недоторканність. Об'єктивна сторона характеризується застосуванням вищезгаданих форм домашнього насильства, а саме: фізичного, психологічного, економічного або сексуального. Ці види насильства призводять до фізичних чи психологічних страждань, втрати працездатності, погіршення стану здоров'я, емоційної залежності чи погіршення якості життя потерпілої особи [30, с. 77]. Склад кримінального правопорушення «домашнє насильство» досить новий для кримінального права, у зв'язку з цим у науці дослідження об'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення є більш ніж актуальним.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України складається з діяння, тобто з систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства, наслідків у вигляді фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи та причинного зв'язку між діянням та наслідками. Систематичність як ознака домашнього насильства – це багаторазове, тривале діяння, передбачене диспозицією ст. 126-1 КК України. Систематичність – це діяння вчинене, хоча б утретє [50].

Насильство, як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення «домашнє насильство», повинно за змістом збігатися з

поняттям насильства, що є ознакою об'єктивної сторони інших складів кримінального правопорушення. Вказівка на те, що таке насильство є «домашнім» уточнює потерпілого – одного з подружжя чи колишнього подружжя або іншу особу, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близькій відносинах, не може міняти змісту поняття насильства, яке застосовує законодавець в інших складах кримінальних правопорушеннях [72, с. 528].

Домашнє насильство є в більшій мірі вчиненою умисною поведінкою, аніж стресу, індивідуальної патології, зловживання речовинами, або дисфункціональних стосунків. Кривдники домашнього насильства уникають відповідальності за свою поведінку, звинувачуючи у насильстві когось або щось, заперечуючи безпосередньо факт насильства, або применшуючи значення своєї поведінки, пояснюючи свої дії обставинами. Крім того, існують фактори, які здатні підвищити ризик скоєння домашнього насильства. Важливо відзначити те, що фактор ризику не дорівнює причині, але, радше, може розглядатися як чинник, котрий вгамовує стримування кривдника або надає виправдання насильству.

Фактори, які впливають на насильство:

- 1) зниження життєвого рівня в умовах пандемії;
- 2) високий рівень психологічного напруження у зв'язку із військовим станом, бідністю;
- 3) зниження життєвого рівня в умовах сучасної економічної кризи;
- 4) наркоманія, алкоголізм;
- 5) низький рівень духовності, інтелектуальності, виховання у сім'ї;
- 6) характер ролей у родині – утриманка та власник;
- 7) безробіття, страх втратити роботу;
- 8) суспільство визначає насильство відносно жінки нормальним явищем;
- 9) мовчання про проблему;
- 10) низька проінформованість, куди можна звернутися;

- 11) важкі умови проживання та побуту;
- 12) низька самооцінка, вразливість;
- 13) традиційний тип моделі сім'ї, культурні або релігійні традиції;
- 14) незнання кривдником законодавства про можливе покарання;
- 15) психічні розлади у кривдника;
- 16) відсутність у суспільстві культури гендерної рівності;
- 17) слабе законодавство, яке не захищає жінок та дітей від насильства [3, с. 11].

До насильства над дітьми найчастіше призводять:

1. Соціально – економічна нестабільність: низький рівень життя та достатку, безробіття тощо (статистичні дані показують, що в Україні існують близько 2 млн неповних і проблемних сімей, де немає когось з батьків або ж батьки знаходяться в постійних пошуках роботи).
2. Батьківське страждання від насильства у дитинстві (ці батьки просто не знають інших методів виховання, тому що їх також виховували подібним чином. Це могло повторюватися декілька поколінь. При цьому, майже кожна травмована дитина обіцяє собі, що не буде так поводитися з власними дітьми, але під час конфлікту повторює ситуації).
3. Впевненість, що такий стиль виховання є корисним для дитини. Такі батьки вважають, що з дитиною не потрібно церемонитися, догоджати їй і виправдовують жорстку поведінку розмовами про дисципліну та суворе виховання.
4. Раннє батьківство. Часто у молодих матерів і татусів відсутнє почуття батьківської відповідальності. Від незнання того, як поводитися з дитиною, батьки починають проявляти агресію й усі проблеми вирішувати криками або ж побиттям [47].

У теорії кримінального права спосіб вчинення кримінального правопорушення є форма прояву злочинної дії чи бездіяльності. Проблему

способу вчинення кримінального правопорушення розглядалися вітчизняними та зарубіжними вченими у своїх працях. До них відносяться: В. Н. Кудрявцев, В. О. Навроцький, М. І. Панов, Н. П. Пономарьова, Р. Д. Шарапов та інші [62]. Серед сучасних науковців досліджували питання способу вчинення кримінального правопорушення А. Е. Жалінський, Т. В. Іщенко, Т. В. Кленова, В. В. Пітецький та багато інших.

Дійсно, для характеристики об'єктивної сторони кримінального правопорушення важливе кримінально – правове значення має спосіб вчинення кримінального правопорушення. Однак на сьогоднішній день насправді існує багато думок науковців і немає єдності щодо змісту самого терміну способу вчинення кримінального правопорушення. Дехто висловлюється, що це система способів та прийомів, що сприяють підготовці до кримінального правопорушення та у подальшому їх приховання. Інші дослідники вважають, що взаємопов'язані, цілеспрямовані навмисні дії, які злочинець вчиняє з метою підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, а також які обумовлюють дії інших осіб, що сприяють настанню злочинного результату – це спосіб вчинення кримінального правопорушення [29].

Заслуговує уваги думка С. М. Зав'ялова, який вважає, що способом вчинення кримінального правопорушення є система певних взаємозалежних та послідовних дій суб'єкта, який для їх вчинення застосовує інші знаряддя і засоби, що у подальшому дозволяють досягти мети кримінального правопорушення. Криміналістична характеристика способу вчинення кримінального правопорушення потребує визначення його зовнішніх ознак та проявів, оскільки вони володіють досить високим ступенем інформативності. С. М. Зав'ялов стверджує, що спосіб вчинення протиправних дій може дати характеристику виконавця, перелік засобів та способів, а також визначити можливість їхнього застосування під час розкриття та розслідування кримінального правопорушення [34, с. 21].

Тобто, система взаємопов'язаних між собою послідовних дій суб'єкта, який для їх вчинення використовує різні знаряддя і засоби, що можуть призвести до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи – це спосіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126–1 КК України.

Згідно ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначають такі форми домашнього насильства: економічне, психологічне, сексуальне та фізичне. Виділення у ст. 126-1 КК України фізичного, психологічного та економічного видів насильства є цілком обґрунтованими способами досягнення мети винною особою [36, 50].

На сьогодні, на жаль, законодавчого визначення поняття фізичного насильства не існує, незважаючи на те, що у науці кримінального права його визначення надано багатьма вченими [28, с. 129-137]. А. В. Наумов визначає його як будь-який суспільно небезпечний і протиправний безпосередній вплив на життя, здоров'я людини, її права та свободи. До способів вчинення фізичного насильства можна віднести: ляпаси, хапання, побиття, стусани, укуси, викручування рук, смикання волосся, спроби придушення, мордування та катування, погрози зброєю або ж іншими предметами, які завдають фізичних страждань, заподіяння опіків, відмова у наданні необхідної допомоги у разі хвороби чи вагітності, кидання предметів у сторону жертви інші правопорушення насильницького характеру. Побиття, синці, травми, погроза будь-якою зброєю, сліди укусів, створення перешкод для вільного пересування та інше – це прояви фізичного насильства [3, с. 28].

Що стосується понять психологічного та економічного насильства, то у кримінально-правовій науці ґрунтовного аналізу не було. Дослідивши сформульовані науковцями думки, можна стверджувати, що економічне насильство здатне проявлятися в наступних формах: умисне позбавлення члена сім'ї житла, їжі, одягу, іншого майна чи коштів, на які жертва передбачене

законом право; проникнення у житло; перешкоджання, знищення власності; підпал; обмеження (позбавлення) доступу до сімейного бюджету; економічна експлуатація; примус члена сім'ї виконувати важку, непосильну роботу; заборона працювати члену сім'ї всупереч його бажанню і працездатності та інше. Стосовно цього питання, точітке визначення надає О. М. Гумін. Економічне насильство є умисним незаконним насильницьким позбавленням або обмеженням однією особою іншої особи майнових прав, на які вона має передбачене законом право та може призвести до його смерті або спричинити економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я [24, с. 28].

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», психологічне насильство може проявлятися у словених образах, погрозах, у тому числі щодо третіх осіб, приниженнях, переслідуваннях, залякуваннях та інших діяннях, які спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [36]. Психологічне насильство може мати такі форми: погрози вбивством, словесні образи; погрози завдання каліцтва, побиття, травм; приниження; переслідування; пошкодження, псування або приховування особистих речей, предметів, прикрас тощо; залякування.

Обов'язковою ознакою домашнього насильства, як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, є наслідки, що виражаються у:

- фізичних або психологічних стражданнях;
- розладах здоров'я;
- втраті працездатності;
- емоційній залежності або погіршення якості життя потерпілої особи

Розглянемо окремо приклади наслідків домашнього насильства. Що стосується фізичного здоров'я, то сюди можна віднести:

- тілесні ушкодження, травми, синці;
- ушкодження внутрішніх органів різного ступеня тяжкості;
- фізичні болі;
- функціональні порушення (зламана нога, рука тощо);
- каліцтво і смерть;
- погане самопочуття;
- сильне ожиріння чи схуднення;
- загальна недієздатність;

До хронічних хвороб відносяться:

- хронічні болі;
- шлунково – кишкові розлади;
- фіброміалгія – група захворювань м'язів, сухожилля, з'єднувально – тканинних перегородок у м'язах

Психологічні розлади:

- пост- травматичний стрес;
- депресія, відчай;
- фобії, панічні розлади;
- стан тривоги;
- порушення травлення;
- проблеми зі статевим життям, відмова від статевих стосунків;
- поява залежності (алкоголізм, аркоманія, ігрова, комп'ютерна);
- низька самооцінка;
- небажання жити;
- почуття провини, сорому;
- страх спілкування, замкненість

Репродуктивне здоров'я:

- небажана вагітність;

- ВІЛ (СНІД), гепатит С;
- небезпечний або примусвий аборт;
- викидень, народження дитини з малою вагою;
- ускладнення під час вагітності;
- примусова стерилізація

Негативна поведінка:

- вживання алкоголю та наркотиків, паління;
- ранні статеві контакти;
- переїдання, ожиріння;
- анорексія;
- фізична бездіяльність;
- самокаліцтво
- надання переваги незахищеному сексу[3, с. 12-14].

У тих сім'ях, де практикується насильство, діти відчувають постійний психологічний дискомфорт. Сварки у родині для них є справжнім трагізмом. Діти переживають відчуття страху, який може проявлятися різним способом: від занурення в себе та пасивної поведінки до насильницьких дій. Мала дитина не може знати, коли відбудеться наступний спалах насильства, де та наскільки сильним він буде. Як результат, вразливість і відсутність контролю над ситуацією може призвести до проявів впертості, агресивних дій, відмови спілкуватися. Діти, які спостерігають за проявами домашнього насильства, доходять висновку, що насильство – це спосіб, за допомогою якого дорослі вирішують свої конфлікти, а агресивна поведінка є нормальною та допустимою. Нехтування інтересами дітей тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки, а жорстоке поводження з ними завдає непоправної шкоди їх фізичному здоров'ю [22, с. 120].

Наслідки домашнього насильства для дитини:

- травматичні стресові реакції (безсоння, страх, поганий апетит, нервовий тік, хвилювання, нічні жахи);

- нервово-психічні (депресія, суїцидальна поведінка, порушення статевої ідентифікації, гіперсексуальність);
- психологічні порушення (страх, низька самооцінка, агресія, безнадія, жорстокість, крадіжки, імпульсивність та порушення поведінки, схованки);
- сексуальні стосунки у дитячому віці;
- вагітність, аборт;
- вживання алкоголю, наркотиків, клею;
- навчання (втрата цікавості до навчання, секцій, гуртків, погіршення пам'яті, погана концентрація уваги, недисциплінованість);
- підозра та недовіра до дорослих

Внаслідок домашнього насильства щодо дітей, включаючи сексуальне насильство, відбуваються не лише серйозні викривлення психосексуального розвитку, а і порушується розвиток базового почуття самотійної здорової ідентичності, адекватного оцінювання реальності. У результаті насильства дитині завдаються тяжкі травми, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психологічного здоров'я. При цьому дівчата страждають більше, ніж хлопці. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, жертви домашнього насильства, переносять увесь негатив у своє власне життя у дорослому віці схильні теж ставати кривдниками. У суспільстві росте потенційний агресор [3, с. 13].

При сексуальному насильстві можуть проявлятися такі довгострокові наслідки: порушення емоційних та фізичних кордонів протягом життя; ненависть, страх, злежність; порушення відносин зі своїм тілом, стиля рухів; сексуалізація поведінки; поведінкові розлади (агресивна сексуальна поведінка, мазохізм тощо).

Погоджуємося, що домашнє насильство має досить негативні наслідки для суспільства, що постійно і в значній мірі виснажує економіку країни та її громадян, а також негативно впливає на населення [31, с. 104].

Усі ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення в кримінальному праві, з погляду їх опису (закріплення) в диспозиціях статей (частин статей) Особливої частини КК, прийнято поділяти на обов'язкові (необхідні) та факультативні. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу кожного кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння (у формі діяння або бездіяльності). Суть кримінального правопорушення завжди й передусім полягає в суспільно небезпечному діянні, яке є основною та обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Суспільно небезпечний, протиправний, свідомий, вольовий, конкретний акт поведінки людини – це діяння, за відсутності якого немає кримінального правопорушення. Діяння є основною та найважливішою ознакою об'єктивної сторони складу конкретного кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність не може наставати за допущення шкідливих думок чи непопулярних переконань, поглядів та намірів, вона настає тільки за суспільно небезпечне діяння [8, с. 310-316].

Також до ознак об'єктивної сторони відносять час та місце, які є факультативними ознаками. Вони необов'язкові для усіх складів, а набувають статусу обов'язкових (конститутивних) ознак лише у конкретному складі, якщо знаходять своє нормативне закріплення у статті, яка передбачає відповідальність за його вчинення. Домашнє насильство може бути вчинене не тільки вдома у конкретний час доби, а в будь – який час та в будь – якому місці.

2.2. Кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення домашнього насильства

До суб'єктивних ознак складу будь-якого кримінального правопорушення відносять його суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Одним із обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення у кримінальному законодавстві є суб'єкт кримінального правопорушення. Особа, котра володіє сукупністю ознак, які дають підстави для її притягнення до кримінальної відповідальності, так визначають суб'єкт кримінального правопорушення у кримінально – правовій теорії. Відповідно відсутність суб'єкта кримінального правопорушення виключає наявність складу кримінального правопорушення. Це зумовлює відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Досліджували суб'єкт кримінального правопорушення такі вчені, як: О. А. Герцензон, В. А. Клименко, М. Й. Коржанський, Н. Ф. Кузнєцова, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, Б. С. Нікіфоров, А. А. Піонтковський, М. С. Таганцев, А. Н. Трайнін, М. І. Хавронюк та інші. Суб'єктом кримінального правопорушення є не абстрактне юридичне поняття, що існує поза простором та часом . Це людина, яка живе у суспільстві та вчиняє суспільно-небезпечні протиправні дії [93, с. 125]. У працях дореволюційних вчених та юристів було одним із важливих понять кримінально- правової науки суб'єкт кримінального правопорушення. Це питання є актуальним і для сучасних дослідників. Учені не дійшли згоди у сталій теоретичній моделі цього поняття, яке пройшло тривалий шлях еволюції. Суб'єктом кримінального правопорушення визначали не тільки людей, а й тварин, неживих предметів, доходячи до думки, що до цієї категорії можуть відноситися лише люди.

У літературі досить багато визначень суб'єкта кримінального правопорушення. М. С. Таганцев зазначав, що в юридичному розумінні фізична особа може бути суб'єктом кримінального правопорушення, якщо вона характеризується сукупністю біологічних ознак, а вони визначають її осудність або неосудність [82, с. 780].

Як суб'єкт кримінального правопорушення розглядали фізичну, осудну особу, котра досягла певного віку Н. П. Грабовська та Н. С. Лейкіна. Правильно відзначивши необхідність наявності в суб'єкта таких ознак як осудність і

досягнення віку настання кримінальної відповідальності, вони не позначили їх зв'язок з можливістю вчинення злочинного діяння.

Звертаючись до аналізу думок окремих вчених, то можна зробити наступний висновок. Суб'єкт кримінального правопорушення в кримінальному праві – це фізична особа, що вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, і характеризується визначеними у законі ознаками. Хоча це визначення не є безспірним та однозначним. Останнім часом ставиться під сумнів те, що суб'єкт кримінального правопорушення – це лише фізична особа, незважаючи на домінуючий у кримінальному праві підхід. Також не до кінця зрозуміло, якими саме ознаками має володіти суб'єкт, оскільки диспозиції багатьох кримінально-правових норм містять ознаки, які властиві лише окремим категоріям осіб, а не всім [93, ст. 125].

С. В. Бородін вважає, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки та особа, яка характеризується певними ознаками (відповідно до кримінального закону), а не будь-яка особа. Вік, при досягненні якого можлива кримінальна відповідальність, та осудність – це ознаки, встановлені законом. Можна погодитися, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути не будь-яка особа, а лише та, яка не тільки володіє певними ознаками, визначеними в законі, але й та, що вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння [7, с. 412].

П. С. Матишевський визначає суб'єктом кримінального правопорушення фізичну особу, котра вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність, і яка усвідомлювала суспільну небезпечність такого діяння і керувала ним [54, с. 352].

Враховуючи вищевикладене, то більш повним визначенням поняття суб'єкту кримінального правопорушення можна вважати фізичну осудну або визнану в установленому законом порядку обмежено осудною особу, котра вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння у тому віці, з якого може настати кримінальна відповідальність відповідно до КК України.

Досліджуючи суб'єкт домашнього насильства, доречніше спочатку провести загальний аналіз суб'єкта у кримінальному праві, з'ясувавши його характерні ознаки.

Варто відзначити, що обов'язковою ознакою, яка характеризує будь-яке кримінальне правопорушення, є те, що його вчиняє суб'єкт кримінального правопорушення. Положення щодо вказаної обов'язкової ознаки конкретизуються у КК України, а саме у окремому розділі Загальної частини «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення)». Як згадувалося вище, без суб'єкта кримінального правопорушення відсутній і сам склад кримінального правопорушення. Якщо суспільно небезпечне діяння вчиняє особа, яка не досягла того віку, з якого настає кримінальна відповідальність, або неосудна особа, то в такому випадку відсутня обов'язкова ознака кримінального правопорушення – суб'єкт складу кримінального правопорушення [48]. Аналізуючи кримінально-правові норми Загальної і Особливої частин КК України, можна зробити висновок, що кримінальні правопорушення взаємозалежності від характеристик (властивостей) суб'єкта кримінального правопорушення, бувають різних видів. Кримінальні правопорушення можна класифікувати залежно від ознак суб'єкта кримінального правопорушення. За ч. 1 ст. 18 КК України суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, котра вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність, тобто суб'єкт кримінального правопорушення характеризується наступними обов'язковими ознаками:

- фізична особа;
- осудна особа;
- особа, яка досягла відповідного віку [50].

У науці кримінального права України суб'єкт кримінального правопорушення, котрий характеризується вищезазначеними ознаками, як правило, називають загальним. У випадку встановлення в відповідній статті

(частині статті) Особливої частини КК України, крім зазначених, ще й додаткових (спеціальних) ознак (правовий стан особи, її службове чи професійне становище тощо), наявність яких є необхідною для визнання певної особи суб'єктом конкретного кримінального правопорушення, йдеться про спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 18 ККУ) [50, 58].

Тобто, доречно проаналізувати ознаки суб'єкта кримінального правопорушення як потенційні критерії задля поділу кримінального правопорушення на види. Суб'єктом кримінального правопорушення є виключно фізична особа. Відповідно до ст. 24 Цивільного кодексу України вважається фізичною особою людина як учасник цивільних відносин. Фізична особа має ряд ознак, за допомогою яких законодавець має можливість у відповідних статтях (частинах статей) Особливої частини КК передбачати види кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом. До цих ознак відносяться посада, професія, громадянство, стать та інше.

Однією з обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення є осудність. Осудною вважається та особа, котра під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України). Протилежним поняттям осудності є неосудна особа, що не є суб'єктом кримінального правопорушення. Критерієм відмежування злочинного від незлочинного є осудність у безпосередньому вигляді. Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення через наявний в неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої діяння (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК України) [50].

Особа, яка досягла відповідного віку, може бути суб'єктом кримінального правопорушення. Як слушно зазначено в науковій кримінально-правовій літературі, вік суб'єкта кримінального правопорушення визнається класифікаційним критерієм, на підставі чого науковцями та дослідниками виділяються різні види кримінальних правопорушень. Важко не погодитися з

думкою Г. Г. Криволапова, який зазначав, що найбільш принципове теоретичне і практичне значення має класифікація кримінальних правопорушень за віком суб'єкта кримінального правопорушення. Пропозиція вченого класифікувати кримінальні правопорушення залежно від віку суб'єкта кримінального правопорушення наступна: кримінальні правопорушення, за які відповідальність настає з 14-ти років; кримінальні правопорушення, за які відповідальність настає з 16-ти років; кримінального правопорушення, за які відповідальність настає з 18-ти років. М. Г. Кадніков підтримується позиції теоретико-прикладного значення такої класифікації, проте останній пункт викладає у такій редакції: інші кримінальні правопорушення, у яких вік винної особи встановлюється у спеціальних нормах. Науковці А. В. Савченко та О. М. Грудзур класифікують залежно від віку суб'єкта кримінального правопорушення, вчинені, повнолітніми особами та кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми особами. А. А. Вознюк вважає, що залежно від віку, з якого настає кримінальна відповідальність, потрібно виділяти кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність за які настає з 14-ти років та кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність за які настає з 16-ти років [30, с. 68-80].

Важливим класифікаційним критерієм для поділу кримінальних правопорушень на види є вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Підтримуємо цю тезу. У КК України нормативно регламентований вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. У ч. 1 ст. 22 КК України передбачено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Це «загальний» вік, з якого настає кримінальна відповідальність. У ч. 2 ст. 22 КК України передбачено вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за які кримінальна відповідальність може наставати з чотирнадцяти років до шістнадцяти років, це так званий «знижений» вік [50, 89].

Наразі можна перейти до аналізу суб'єкта кримінального правопорушення «домашнє насильство», передбаченого ст. 126-1 КК України, оскільки нами розглянуто загальні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення в кримінальному праві.

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, котра досягла шістнадцятирічного віку. Суб'єкт кримінального правопорушення «домашнє насильство» - спеціальний. Ним є один із подружжя або колишнього подружжя чи інша особа, котра перебуває у сімейних чи близьких відносинах. Тобто, це ті особи, що передбачені у п.1-15 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» незалежно від факту спільного проживання (окрім осіб, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки і діти); особа, з якою потерпілий перебуває (перебував) у близьких відносинах, тобто інші родичі чи особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема: особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти [36].

Сім'єю вважаються особи, котрі спільно проживають, мають спільний побут, взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Близькими особами вважаються ті, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також - незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща,

свекор, свекруха, усиновлював чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта [36].

Як завершальний елемент складу кримінального правопорушення, у разі його аналізу, розглядається суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, однак це не зменшує значимість цього елемента, який є чи не найскладнішим для дослідження та кримінально-правового аналізу [12].

У багатьох підручниках, монографіях, навчальних посібниках та інших працях іноземних і сучасних вітчизняних криміналістів можна знайти досить багато літератури щодо суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Найвідомішими серед дослідників цього питання є: Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, В.К. Грищук, О.М. Миколенко, А.Ю. Строган, М.І. Хавронюк, Г.З. Яремко, Н.М. Яриш та інші. Відсутність суб'єктивної сторони виключає тим самим і склад кримінального правопорушення [87].

У ч. 2 ст. 2 КК України закріплено один із найважливіших принципів кримінального права – можливість відповідальності лише за наявності вини: особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [50].

Внутрішня сторона кримінального правопорушення, тобто психічне ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до суспільно-небезпечного діяння, яке він вчиняє, та його суспільно-небезпечних наслідків у момент вчинення кримінального правопорушення – це суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.

Враховуючи це, можна сказати, що суб'єктивну сторону кримінального правопорушення утворюють наступні ознаки:

- вина у формі умислу або необережності;
- мотив;
- мета;
- емоційний стан особи [12].

Тільки вина має обов'язове (головне) значення. Вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності(ст. 23 ККУ) [50]. У разі відсутності вини особи немає і складу кримінального правопорушення, навіть якщо в результаті її дії або бездіяльності настали передбачені законом суспільно небезпечні наслідки [46].

Деякі вчені вважають, що поняття суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є тотожним поняттю вини. Цей аспект пояснюється тим, що мотив, мета і емоції є необхідними компонентами психічного ставлення, які становлять собою вину. На основі цього вчені роблять висновок, що якщо суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення є вина, то ознаками складу кримінального правопорушення, які її характеризують, можуть бути, поряд з умислом та необережністю, мотив, мета, афект тощо. Ст. 23 КК України визначено, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності, то таке розуміння суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення видається неприйнятним, оскільки буде складатися ситуація, що одне поняття позначається декількома термінами, а це є неприпустимим [50]. Ототожнення вини із суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, не є прийнятним не тільки з теоретичної точки зору, а й з практичної. Оскільки така ситуація може дезорганізувати судову практику, принаймні, з приводу кримінально-правового значення мотиву й мети та їх місця у системі ознак складу кримінального правопорушення.

Інші вчені розглядають вину як ширше за обсягом поняття, ніж поняття суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Ю. А. Демідов вважає, що вина не може зводитися до будь-якого елемента складу кримінального правопорушення, до умислу чи необережності, або до діяння, взятого з його об'єктивної сторони. Вона однаково відображається як в

об'єктивній, так і в суб'єктивній стороні складу кримінального правопорушення. На думку вченого, зміст вини необхідно вбачати у вчиненні кримінального правопорушення конкретною особою, у сукупності об'єктивних та суб'єктивних ознак, в яких виразилась вина. Із урахуванням положень ст. 24-25 КК України, вина може проявлятися у формі умислу або необережності. Інших форм вини Закон про кримінальну відповідальність не визначає [50]. Умисел може бути прямим (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання) та непрямим (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання).

Необережність поділяється на:

- кримінально поправну самовпевненість – особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння та легковажно розраховувала на їх відвернення;
- кримінально протиправну недбалість – особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була й могла їх передбачити[49].

До факультативних ознак суб'єктивної сторони відносяться мотив та мета особи при вчиненні відповідних діянь і емоційний стан винної особи.

Мотив – це усвідомлені внутрішні спонукання особи, якими винний керується при вчиненні кримінального правопорушення. Це інтегральний психічний утвір, що спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою. Як вважають деякі науковці, мотив потрібно розглядати як рушійну силу, стимул людської діяльності, те, що штовхає людину на вчинення кримінального правопорушення.

Наступною ознакою об'єктивної сторони є мета кримінального правопорушення, яка згадується як складова частина суб'єктивної сторони кримінального правопорушення в ряді статей Особливої частини кримінальних

кодексів. Мета кримінального правопорушення – це уявлення про бажаний результат, якого прагне досягти винний, вчинюючи посягання. Вона прямо пов'язана із вольовим ставленням особи до суспільно небезпечних наслідків свого діяння.

Особливості деяких складів кримінального правопорушення визначають необхідність з'ясування емоцій, що відчуває особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Емоції різняться за змістом, характером та часом виникнення. Із урахуванням емоційного стану законодавцем передбачено ряд статей особливої частини КК України (ст.116, ст.117, ст.120 КК України тощо). Стан сильного душевного хвилювання (афект) має кримінально-правове значення [72].

Значення ознак суб'єктивної сторони:

- розмежування злочинної і незлочинної поведінки – не є кримінальним правопорушенням заподіяння суспільно небезпечних наслідків без вини, діяння, передбачене нормою кримінального права, але вчинене з не вказаної в ній формою вини, мотивом або метою;
- розмежування подібних по об'єктивних ознаках складів кримінального правопорушення;
- ознаки суб'єктивної сторони визначають ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення та злочинця, будучи пом'якшувачими і обтяжуючими обставинами.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення «домашнє насильство» характеризується прямим або непрямим умислом до діяння і до наслідків. Всі вчинені систематичні діяння повинні бути тотожними та об'єднані спільним умислом [78, с. 323-327].

Підводячи підсумки, можна сказати, що здоров'я особи та її нормальний психологічний стан є основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, а воля, честь, гідність і психічна недоторканність особи

виступають додатковим факультативним його об'єктом. У зв'язку з тим, що йдеться виключно про домашнє насильство, то потерпілий від кримінального правопорушення є спеціальним. Ним може бути лише один з подружжя (колишнього подружжя) або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення складається з діяння, наслідків та причинного зв'язку між діянням та наслідками.

Суб'єкт кримінального правопорушення «домашнє насильство» - спеціальний, а саме це один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах. Суб'єктивною стороною кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України є прямий або непрямий умисел, тобто, суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Відповідальність за «домашнє насильство» настає з шістнадцяти років.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ

3.1. Особливості кваліфікації домашнього насильства, розмежування з іншими правопорушеннями

Незважаючи на численні дослідження, окремі аспекти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, вимагають подальшого теоретичного аналізу та наукового обґрунтування. Введення до КК України ст. 126-1 потребує її ґрунтовного наукового осмислення. Діяння, які описані у цій нормі, охоплюються суміжними із нею статтями закону про кримінальну відповідальність. Наприклад, заподіяння різного ступеня тілесних ушкоджень, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (батьків) тощо. Запропонована в юридичній літературі позиція щодо кваліфікації вказаних діянь за сукупністю кримінальних правопорушень викликає дискусію у зв'язку із порушенням конституційного принципу щодо недопущення подвійного інкримінування[62, с. 62-66]. Важливим і складним є питання кваліфікації діянь особи за ст. 126-1 КК України, що підтверджується різнорідною судовою практикою, яка засвідчує протилежне – відсутність кваліфікації вчиненого діяння за сукупністю кримінальних правопорушень [39].

Існування протилежних позицій щодо кваліфікації діянь, які становлять домашнє насильство, обумовлено недосконалістю закону про кримінальну відповідальність. Дискусії точаться навколо вирішення питання щодо необхідності або, навпаки, – недоцільності кваліфікації домашнього насильства за сукупністю кримінальних правопорушень.

У законодавстві України допускається поєднання видів насильства, так як зі змісту ст. 126-1 ККУ зрозуміло, що передбачено систематичне вчинення не тільки одного із злочинних діянь. Може виникнути ситуація, в якій особа вчинила спочатку фізичне насильство, згодом економічне, а потім психологічне. На кваліфікацію не впливає комбінація вказаних видів насильства. Для правильної кваліфікації важливо, щоб насильницькі дії вчиняються систематично, а систему можуть становити різні варіації форм насильства [37].

Спочатку зупинимося на труднощах, що можуть виникати при кваліфікації домашнього насильства у формі економічного насильства. Як вважає В. В. Чайка, аналіз кримінально-правових приписів свідчить, що в КК України передбачені кримінальні правопорушення, що прямо пов'язані з економічним домашнім насильством, до яких належать:

- експлуатація дітей;
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом;
- зловживання опікунськими правами [92, с. 105].

Розширює вказаний перелік П. С. Біленко вважаючи, що у деяких випадках дії кривдника потребують додаткової кваліфікації відповідно до статей 150, 150-1, 164, 165, 166, 167 та 304 КК України [9, с. 99].

На нашу думку, О. В. Смаглюк та Е. М. Кісілюк визначають найбільш повну класифікацію видів економічного насильства в сім'ї, виокремлюючи такі форми:

– протидія законній господарській діяльності одного члена сім'ї з боку іншого або, навпаки, примушування члена сім'ї займатися певними видами діяльності (ст. 150, 150-1, 206, 303, 304 КК України);

– злочинні діяння одного члена сім'ї проти власності іншого члена сім'ї (ст. 185-187, 189, 190, 194, 289 КК України);

– ухилення від сплати платежів, які один член сім'ї зобов'язаний сплачувати на користь іншого (ст. 164, 165 КК України);

– злочинні діяння одного члена сім'ї стосовно майна, що належить йому та іншому члену сім'ї на праві сумісної (спільної) власності (ст. 356 КК України);

– порушення недоторканості житла (ст. 162 КК України);

– зловживанні опікунськими правами (ст. 167 КК України) [42, с. 99, 50].

Але виникає питання кваліфікації дії особи у випадку конкуренції ст. 126-1 КК України із іншими нормами. Як вказують О. О. Дудоров і М. І. Хавронюк: враховуючи, що предметом впливу при економічному насильстві є майно та майнові права потерпілої особи, тому, якщо такий вплив поєднується, наприклад, із відкритим відібранням її майна або з вимогою передачі майна, права на майно чи вчинення дій майнового характеру на користь агресора, або з умисним знищенням майна, то ці дії, за наявності необхідних підстав, слід додатково кваліфікувати за статтями 186, 189 чи 194 або за іншою відповідною статтею КК України [30, с. 74-75]. Питання полягатиме у іншому, якщо йтиметься про притягнення особи до кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей чи непрацездатних батьків [62].

О. Книженко вважає, що у разі кваліфікації злісного ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (батьків) за сукупністю кримінальних правопорушень (за ст. 126-1 та, відповідно, за ст. 164 чи ст. 165 КК України) відбуватиметься подвійне інкримінування, а це порушує конституційний принцип, закріплений у ст. 61 Конституції України. Тільки стосовно близьких осіб ухилення від сплати аліментів можливе як елемент складу кримінального правопорушення, тобто вчинити це кримінальне правопорушення щодо сторонніх осіб неможливо. Так як законом визнається небудь-яка несплата аліментів, а тільки злісна, то такі діяння є економічним насильством. Це полягає у систематичній несплаті коштів на утримання, а злісність має місце у разі систематичного вчинення дій. Зважаючи на те, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» крім позбавлення коштів до

економічного насильства відносить й інші дії (позбавлення їжі, одягу, житла, залишення без догляду або піклування, заборону праці тощо), то норма, закріплена у ст. 164 (ст. 165) КК України, є спеціальною щодо тієї, яка описана в ст. 126-1 КК України. У тих випадках, коли економічне насильство виявляється у несплаті аліментів на утримання дітей (батьків), то такі дії кваліфікуються за спеціальною нормою – ст. 164 або ст. 165 КК України [43, с. 48]. Такого підходу потрібно дотримуватися також при кваліфікації інших кримінальних правопорушень, які передбачають спеціальний склад кримінального правопорушення по відношенню ст. 126-1 КК України. Наприклад, використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 КК України) [50].

У випадку вчинення особою систематичного насильства, яке полягає, серед іншого, у вчиненні насильства, що має ознаки кримінального правопорушення, передбаченого КК України, що карається менш суворо, ніж санкцією ст. 126-1 КК України, вчинене слід кваліфікувати лише за ст. 126-1 КК України; якщо більш суворо – вчинене потребує додаткової кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень [79, с. 343-346]. Якщо прояви економічного насильства не передбачені в КК України як самостійні кримінальні правопорушення, за наявності ознак, передбачених у ст. 126-1 КК України, такі дії кваліфікуються за вказаною статтею.

Варто зазначити, що нанесення тілесних ушкоджень при домашньому насильстві будь-якого ступеня тяжкості тягне за собою притягнення особи не до адміністративної, а до кримінальної відповідальності. Домашнє насильство, про яке згадується у ст. 126-1 КК України, потрібно відрізнити від насильства, визначеного у ст. 173-2 КУпАП. Стаття 173-2 КУпАП передбачає як домашнє насильство, так і насильство за ознакою статі, про яке не йдеться у ст. 126-1 ККУ. Як і ст. 126-1 ККУ, вона передбачає відповідальність за фізичне, психологічне або економічне насильство, хоча наслідки цього насильства можуть бути тільки:

1) шкода фізичному чи психічному здоров'ю потерпілого, яка – саме з метою відмежування її від шкоди, визначеної у ст. 126-1 КК – не охоплюється поняттям «фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи»

2) сама по собі можливість настання (а не реальне настання) будь-якої шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

Статтею 173-2 КУпАП не передбачено ознаки систематичного вчинення насильства, на відміну від ст. 126-1 ККУ. Частина 2 ст. 173-2 КУпАП передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною 1 цієї статті, тобто за вчинення їх удруге.

Проаналізувавши матеріали судової практики, О. Книженко зазначає, що побої не одержали додаткової кваліфікації за ст. 126 КК України, не було кваліфіковано за сукупністю кримінальних правопорушень й заподіяння легких тілесних ушкоджень [43, с. 50]. В Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі-ЄДРСР) є судові рішення, в яких передбачено вищезазначений підхід.

Наприклад, у вирокі Воловецького районного суду Закарпатської області від 31 жовтня 2019 р. зазначено, що вказаними насильницькими діями ОСОБА_1 заподіяв своїй дружині ОСОБА_2 систематичні фізичні і психологічні страждання, які виразилися в спричиненні легких тілесних ушкоджень, погрозах, словесних образах, які викликали у потерпілої побоювання за свою безпеку та спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе і завдали шкоди її фізичному та психічному здоров'ю. Суд ухвалив ОСОБА_1 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України [13]. З цього можна було б зробити висновок, що немає жодних проблем, і якщо домашнє насильство полягає, серед іншого, в заподіянні легких тілесних ушкоджень спеціальному

потерпілому, за наявності такої ознаки, як систематичність, такі дії потрібно кваліфікувати тільки за ст. 126-1 КК України.

Але комплексний аналіз судової практики показує неоднозначність ситуації, оскільки часто суди застосовують зовсім потиженний підхід. Проаналізувавши наступні вироки судів, які оприлюднені в ЄДРСР, можна сказати, що нерідко суди кваліфікують нанесення легких тілесних ушкоджень при домашньому насильстві як сукупність кримінальних правопорушень, за ст. 126-1 КК України та ч.1 ст. 125 або ч. 2 ст. 125 КК України.

У вирокі Кобеляцького районного суду Полтавської області від 21 червня 2019 р. зазначено, що 11.02.2019 та 19.02.2019 ОСОБА_3 вчинив відносно своєї співмешканки ОСОБА_1 дії психологічного насильства. Також 20.02.2019 близько 18:00 год ОСОБА_3 вчинив відносно своєї співмешканки ОСОБА_1 дії фізичного і психологічного насильства, які проявилися у словесних образах потерпілої нецензурними словами та нанесенні декількох ударів кулаками та ногами по голові та тілу потерпілої. Крім цього, 07.03.2019 ОСОБА_3 вчинив відносно своєї співмешканки ОСОБА_1 дії психологічного насильства. Таким чином ОСОБА_3 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст.126-1 КК України. Далі у судовому рішенні зазначено, що 20.02.2019 близько 21:00 год ОСОБА_3 під час сварки з своєю співмешканкою ОСОБА_1, що виникла на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, діючи умисно, наніс декілька ударів руками та ногами потерпілій ОСОБА_1, спричинивши останній легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я. Після цього поклав ОСОБА_1 на поверхню плити пічного опалення, спричинивши їй тілесні ушкодження, що відносяться до категорії легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я. Таким чином ОСОБА_2 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 125 КК України.

20.02.2019 близько 21:00 год, продовжуючи свою злочинну діяльність, ОСОБА_3 під час нанесення тілесних ушкоджень ОСОБА_1, умисно взяв за волосся малолітню доньку ОСОБА_1 - ОСОБА_2 та вдарив останню головою

об шафу, спричинивши їй тілесні ушкодження, які відносяться до легких тілесних ушкоджень, що не спричинили короткочасного розладу здоров'я. Таким чином ОСОБА_3 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст.125 КК України. За вказаними епізодами, суд ухвалив: ОСОБА_3 визнати винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 125, ст. 126-1 КК України [14].

Ще одним прикладом є вирок Любашівського районного суду Одеської області від 29 січня 2020 р. Відповідно до нього обвинувачений ОСОБА_1 умисно систематично вчинював психологічне насильство відносно ОСОБА_2, перебуваючи з нею у цивільному шлюбі. Дії ОСОБА_1 призвели до психологічних страждань та погіршення якості життя ОСОБА_2. Крім цього, 30.09.2019 року обвинувачений ОСОБА_1 під час сварки із ОСОБА_3, на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин, діючи умисно, з метою заподіяння тілесних ушкоджень, усвідомлюючи суспільнонебезпечний характер своїх дій, умисно наніс останній удар долонями обох рук в область грудної клітини. У результаті цього ОСОБА_3 впала на землю та отримала тілесне ушкодження, яке відноситься до категорії легких тілесних ушкоджень. Суд вирішив, що ОСОБА_1 своїми діями вчинив домашнє насильство, за яке передбачена відповідальність ст. 126-1 КК України, а також спричинив легкі тілесні ушкодження, за що передбачена відповідальність ч. 1 ст. 125 КК України [15].

Проаналізувши вищевикладене, можна сказати, що на практиці відсутність системного тлумачення ст. 126-1 КК України призводить до того, що судами абсолютно по-різному вирішуються питання кваліфікації дій особи, котра при вчиненні домашнього насильства спричиняє потерпілій особі легкі тілесні ушкодження. Виправити цю ситуацію може встановлення, які дії винного охоплюються поняттям «фізичне насильство» в контексті ст. 126-1 КК України, а які потребують додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК України [79].

Згідно п. 17 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» фізичне насильство визначено як форму домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру[36]. За ці діяння КК України вже передбачена кримінальна відповідальність, наприклад, ст. 115, ст. 121, ст. 122, ст. 125 КК України тощо. Водночас, п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України передбачає «вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах». Усе це дає змогу кваліфікувати випадки домашнього фізичного насильства за відповідними статтями КК України з указівкою на вчинення таких кримінальних правопорушень за обтяжуючих обставин, передбачених у п. 1 (який цілком буде відображати таку ознаку, як системність) і п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України [63, с. 46]. Тобто, присутня конкуренція кримінально-правових норм, котру потрібно вирішувати.

Серед науковців немає одностайної позиції щодо цього аналізованого аспекту. О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк висловили спірну думку, яка полягала у наступному. Заподіяння удару, побоїв, мордування, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незаконне позбавлення волі, заподіяння смерті, жорстоке поводження, інші подібні діяння насильницького характеру, якщо їх вчинено систематично, також є фізичним насильством в розумінні ст. 126-1, але вони, зокрема і тоді, коли їх вчинено не систематично, потребують додаткової кваліфікації за статтями 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146, 115, 120 або іншими КК – залежно від наслідків, які настали, чи інших обставин [33, с. 68-80]. У науковій літературі виправдано

зазначається, що цей підхід суперечить принципу недопустимості подвійного ставлення у вину [34, с. 46] та порушує конституційний принцип, який забороняє подвійне інкримінування [43, с. 45-52].

Позиція Верховного суду України з цього питання наступна. У випадках конкуренції між загальною та спеціальною нормами суди застосовують загальне правило: якщо кримінального правопорушення одночасно передбачене загальною і спеціальною нормами, то сукупність кримінальних правопорушень відсутня, і застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільшою мірою відображає специфіку та особливості такого діяння [79, с. 323-327].

Згідно постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив кримінальних правопорушень та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 р. № 7 «якщо у складі кримінального правопорушення передбачене діяння, яке у поєднанні з іншими обставинами завжди утворює склад іншого кримінального правопорушення, то питання про його кримінально-правову оцінку потрібно вирішувати з урахуванням того, наскільки охоплюється складом цього кримінального правопорушення таке діяння, а також з урахуванням змісту санкцій відповідних статей (частин статей) Особливої частини КК». Йдеться про те, що потрібно врахувати критерії, а саме: відображення специфіки та особливостей злочинного діяння та зміст санкцій. У науковій літературі цей підхід теж має прихильників. Зокрема, З. А. Загиней-Заболотенко підтримує висловлену в науковій літературі наступну позицію. У випадках, якщо санкція статті (частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає просте одиничне кримінальне правопорушення (норма-частина), що входить до складу складеного, перевищує санкцію статті (частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає складене кримінальне правопорушення, то діяння особи потрібно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень [35, с. 42-52].

В інакшому випадку дії винуватої особи слід кваліфікувати лише за нормою про ціле – ст. 126-1 КК України. У разі застосування домашнього насильства у формі ударів, побоїв, легких тілесних ушкоджень дії винуватого потрібно кваліфікувати за ст. 126-1 КК України, але якщо винуватим спричинено, наприклад, середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, його дії слід кваліфікувати, окрім ст. 126-1, ще й за ст.ст. 121, 122 КК України [35, с. 46].

Так вважає і О.О. Книженко: якщо фізичне насильство – це складова ознака об'єктивної сторони «домашнього насильства», то такі дії додаткової кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень не потребують. З психологічним або економічним насильством ситуація аналогічна. Якщо діяння є більш суспільно небезпечним, ніж те, за яке встановлена відповідальність у ст. 126-1 КК України, потрібно проводити кваліфікацію за сукупністю кримінальних правопорушень, у інакшому випадку – достатньо за ст. 126-1 КК України [43, с. 50].

На думку К.М. Плутицької, якщо домашнє насильство полягає в заподіянні легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України) або завданні побоїв подружжю чи колишньому подружжю або іншій особі, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, за наявності такої ознаки, як систематичність, такі дії слід кваліфікувати за ст. 126-1 КК України, адже в цьому випадку за ст. 126-1 КК України є спеціальною нормою. Натомість побої, що мають характер мордування, а так само скоєння систематичного катування становлять більшу суспільну небезпечність, тоці дії доцільно кваліфікувати за ч. 2 ст. 126 КК України або, відповідно, за ч. 2 ст. 127 (за ознакою повторності) [63, с. 45-47, 64, с. 115].

Якщо домашнє насильство полягає в діянні, що співпадає з ознаками іншого кримінального правопорушення, але потерпілий – спеціальний (ст. 3 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), то насильство має систематичний характер і максимум санкції за це кримінальне правопорушення

нижчий чи рівний санкції, передбаченій ст. 126-1 КК України – кваліфікація відбувається за ст. 126-1 КК України. Такий висновок роблять І. А. Тітко та О. В. Харитонova [9].

3.2. Аналіз судової практики з розгляду справ та призначення покарання щодо домашнього насильства

Проблема домашнього насильства з огляду на кількість розглянутих судами справ щодо насильства в сім'ї досить актуальна для України, оскільки значно зростають факти фізичного, економічного, психологічного та сексуального насильства. В Україні за 2020 рік у три рази зросло число кримінальних справ, які пов'язані з домашнім насильством. Щоб зрозуміти, як саме держава реагує на випадки домашнього насильства, визначивши проблемні моменти та шляхи їхнього вирішення, створивши уніфіковані підходи, потрібно проаналізувати вітчизняну судову практику, яка демонструє, що українська Фемида не остерігається нових визначень і ситуацій.

Останнім часом позитивною є динаміка стосовно покарань, які приймають українські суди, за насильство у сім'ї. Варто відмітити, що рішення стосуються не тільки фізичного насильства, а й, наприклад, психологічного. Приміром, Літинський районний суд Вінницької області виніс один із перших в Україні реальних вироків для кривдника за домашнє психологічне насильство (кримінальна справа № 137/474/20). Чоловік неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, за що сплачував лише штраф. Однак, останній випадок був кваліфікований уже за ст. 126-1 ККУ (домашнє насильство), тобто кривдник опинився на лаві підсудних за кримінальною статтею. Слідством, а згодом і судом, було встановлено, що підсудний вчинив “домашнє насильство, умисне систематичне

вчинення психологічного насильства щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах, що призводить до психологічних страждань, а також погіршення якості життя потерпілої особи”. Українські суди раніше не звертали увагу на психологічні аспекти насильства та зосереджувалися лише на видимих фізичних наслідках. Наразі, як свідчать документи, ситуація змінюється, і цього разу насильник отримав покарання у вигляді двох місяців арешту (вирок від 22.06.2020 р.). Того ж дня у реєстрі з’явилася ще одна ухвала у цій справі, в якій дружина підсудного відмовилася від своїх претензій. Незважаючи на прохання постраждалої закрити справу, суд відмовив у цьому, посилаючись на те, що кримінальні справи за ст. 126-1 ККУ не можуть бути закриті “за примиренням” [80].

Подібних справ у Єдиному реєстрі судових рішень досить багато, оскільки, завдяки відносно новому закону про протидію домашньому насильству правоохоронці та суди отримали інструмент для визначення явища психологічного насильства та кваліфікації цього кримінального правопорушення.

Згідно даних Генеральної прокуратури України у 2019 році за ст. 126-1 ККУ обліковано 1068 кримінальних правопорушення; 778 кримінальних правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру; 775 – за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом. За 2020 рік за цією статтею опубліковано 2212 кримінальних правопорушення; кількість кримінальних правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, становила 1877; з обвинувальним актом – 1813[20].

В Офісі генерального прокурора на запит Радіо Свобода повідомили, що за січень-лютий 2021 року в Україні вже зареєстровано 700 правопорушень за статтею «домашнє насильство», половина з яких направлена до суду. За цей час за ст. 126-1 ККУ вчинили правопорушення 374 чоловіків та 13 жінок.

Провівши моніторинг судових рішень за 2019 та 2020 роки за ст. 126-1 ККУ, можна сказати наступне. У 2019 р. на розгляді в судах першої інстанції

перебувало 626 кримінальних провадження за статтею 126-1 ККУ, значно більше справ на розгляді у судах першої інстанції за 2020 рік – 1877 (1580 надійшло за звітний період) (рис. 3.1.). За 2019 рік 319 провадження було розглянуто, з них 77 завершилося закриттям провадження у справі, а 7 було повернуто прокурору; винесено 226 вироків. Усі винесені вирокі – обвинувальні. Кількість розглянутих провадження у 2020 році – 1194 (з них завершилися закриттям провадження у справі – 241, повернуто прокурору – 11), винесено вироків – 926 [80].

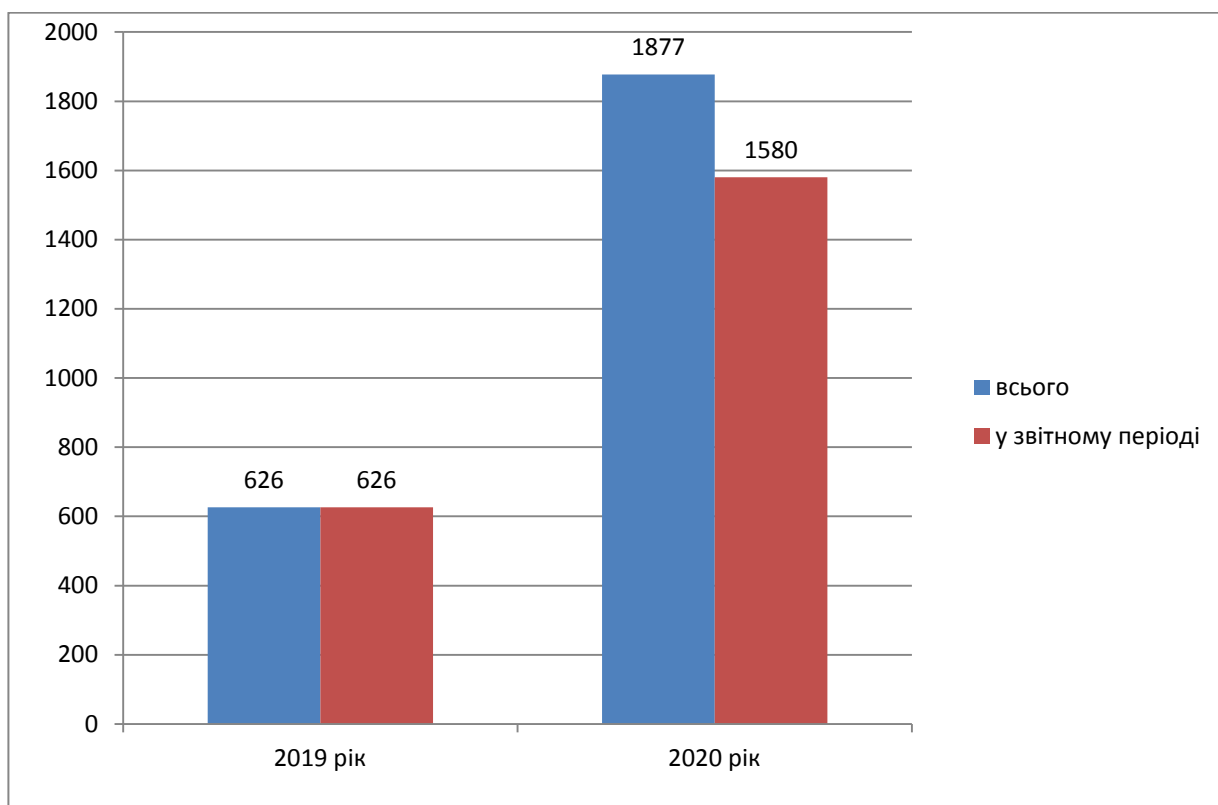

Рис. 3.1. Кількість проваджень, що перебували на розгляді за два роки

Також аналіз судової практики доводить, що часто суд затверджує угоди про примирення між потерпілими та обвинуваченими. Для прикладу розглянемо справу № 444/541/21, в якій встановлено судом, що ОСОБА 1 умисно вчиняв стосовно своєї неповнолітньої доньки ОСОБА_2 психологічне

насильство. Ці дії проявлялися в образах, погрозах фізичною розправою, нецензурній лайці, чим принижували честь та гідність ОСОБА_2, що призвело до психологічних страждань потерпілої. За це ОСОБА_1 було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч.1 ст. 173-2 та ч. 2 ст. 173-2 КУпАП, рішеннями Жовківського районного суду Львівської області 22.05.2020 року та 21.01.2021 року. У судовому засіданні обвинувачений визнав вину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 КК України, також повністю підтвердив обставини його вчинення, зазначивши, що примирився із потерпілою, щиро покаявся, та надав згоду на призначення узгодженого сторонами угоди про примирення покарання, просить суд угоду затвердити [80].

У більшості вироків обвинувачений погоджувався з пред'явленим обвинуваченням і повністю визнавав свою вину також було затверджено угоду про примирення. Ця тенденція є позитивною, адже суттєво спрощує роботу суду, але з іншого боку категорія кримінальних справ з домашнього насильства є новою і відповідна практика їхнього розгляду ще не напрацьована, що негативно позначається на розвитку розуміння суддями поняття домашнього насильства, відмежування його від конфліктів, які не є кримінальними правопорушеннями.

У більшій частині справ суди констатували факти домашнього насильства лише у формі психологічного насильства. При цьому з опису такого насильства у вироків за відсутності дослідження доказів, що пояснювали б вплив конкретних актів насильства на постраждалу особу, не завжди можна однозначно зрозуміти, чи справді мало місце психологічне насильство, або лише конфлікт. Відмова суду від дослідження доказів призводить до ситуацій, за яких відповідний досвід потерпілої особи не знаходить належного підтвердження. Також конкретні ситуації домашнього насильства не описуються детально в судовому рішенні.

Окрім психологічного насильства, котре констатувалося практично в усіх

вироках, у значній частині вироків також було встановлено домашнє насильство у формі фізичного насильства. Разом із тим, лише в незначній кількості справ було констатовано економічне насильство, хоча його ознаки наявні в багатьох випадках. Найпоширенішою ситуацією можливого економічного насильства є така, за якої кривдник виганяє потерпілу особу (або разом із дітьми) з дому. Часто у подібних випадках потерпіла особа не має засобів для винаймання іншого житла, тому змушена жити в сусідів чи знайомих.

В Україні за 2019 р. за вчинення кримінального правопорушення відповідно до ст. 126-1 ККУ було засуджено 225 осіб, у 2020 році вироків було вчетверо більше – 921 (дод. А). Найчастіше кримінальне правопорушення домашнього насильства за ст. 126-1 ККУ вчинялись у стані алкогольного сп'яніння працездатними особами у віці 30-50 років. У більшості вироків потерпілими особами, до яких вчинялося домашнє насильство, були жінки, тобто дружини (колишні дружини), співмешканки (колишні співмешканки), матері, доньки та сестри.

Наприклад, 16 липня 2019 року вирок суду у Івано-Франківській області (справа № 351/1177/19) особу було засуджено до арешту строком на два місяці. Чоловік протягом восьми місяців вчиняв психологічне насильство щодо своєї сестри, яке виражалося у словесних образах потерпілої, висловлюванні нецензурною лайкою, що завдало їй морального та психологічного болю, приниженні її честі та гідності. Осуджений повністю не визнав свою провину і аргументував це тим, що його сестра постійно сама провокує сварки [80].

Наступним у нашому аналізі є вирок суду у Львівській області від 8 липня 2019 р., справа № 445/1107/19. Чоловіка визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України та призначено покарання у вигляді громадських робіт строком на сто п'ятдесят годин. Він систематично вчиняв психологічне насильство над своєю співмешканкою, а до цього неодноразово притягався до адміністративної

відповідальності за ст.173-2 КУпАП [80].

Більшість вироків, у яких жінки зазнали домашнього насильства зі сторони чоловіків, схожі між собою: суд переважно призначає покарання у вигляді громадських робіт; дії насильницького характеру вчиняють у стані алкогольного сп'яніння; більша частина постраждалих укладають угоду про примирення із засудженим. З цього можна зробити наступні висновки.

По-перше, кримінальне провадження щодо домашнього насильства відкривають стосовно особи, яку вже тричі визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, за ст. 173-2 КУпАП. Адже, як зазначено в ст. 126-1 ККУ, домашнім насильством визнається систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства. Кривдник своєю поведінкою демонструє небажання виправлятися і продовжує протиправні дії.

По-друге, суд, розглядаючи справи про вчинення домашнього насильства, здебільшого вибирає найменше покарання – громадські роботи, а не арешт чи позбавлення волі. Це пояснити можна тяжкістю кримінального правопорушення і наслідках, які настали. Незважаючи на це, винний, до якого вже застосовували громадські роботи, а можливо, і адміністративний арешт, продовжує вчиняти кримінальне правопорушення та протиправні дії.

По-третє, потерпілі погоджуються на примирення з винним, а в більшості випадках продовжують проживати зі своїм кривдником, надалі зазнаючи знущань. Але це питання до жертв домашнього насильства, а не до суду або законодавства [24].

При призначенні покарання в проаналізованих вироків суди застосовували усі види санкцій, передбачених ст. 126-1 ККУ: громадські роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі. У більшій частині вироків засудженому було призначено покарання у вигляді громадських робіт, майже однаковою кількістю вироків було винесено з призначенням покарання у вигляді обмеження волі та покарання у вигляді позбавлення волі, значну частину вироків було застосовано у вигляді арешту (Дод. Б).

У переважній більшості випадків підсудний повністю визнавав свою вину, а потерпіла особа не наполягала на застосуванні більш суворого покарання, пов'язаного з обмеженням або позбавленням волі – саме так можна пояснити застосування м'яких санкцій. У зв'язку з відсутністю належної оцінки доказів, суд не завжди може об'єктивно оцінювати суспільну небезпеку діяння і обсяг шкоди, завданої потерпілій особі (розгляд провадження в порядку ст. 349 Кримінально- процесуального кодексу України або при затвердженні угоди про примирення). Відповідно, застосовувані санкції не завжди можуть бути обґрунтованими і пропорційними [80].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально- процесуального кодексу України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII від 6 грудня 2017 р. було внесено зміни до цих Кодексів, чим передбачено можливість застосування судами обмежувальних заходів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які пов'язані і домашнім насильством. Обмежувальні заходи у порядку ч. 6 ст. 194 КПК можуть застосовуватися судом стосовно підозрюваного чи обвинуваченого при обранні йому запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою. Ці заходи встановлюються судом тільки в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, що пов'язане з домашнім насильством. Окрім обмежувальних заходів, котрі можуть застосовуватися судом щодо кривдника до набрання рішенням законної сили в порядку ч. 6 ст. 194 КПК, судом можуть також застосовуватися такі обмежувальні заходи і до засуджених за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, при призначенні покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненні від кримінальної відповідальності або покарання в порядку ст. 91-1 ККУ [50].

Різниця між обмежувальними заходами, що можуть бути застосовані в порядку кримінального судочинства, та обмежувальними приписами, які були

запроваджені в українське законодавство з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 7 грудня 2017 р., полягає не тільки у різному наборі заходів, котрі вони можуть передбачати, та в галузі їх застосування (обмежувальні заходи застосовуються в порядку кримінального судочинства, а обмежувальні приписи можна отримати в межах цивільного судочинства). Головною їх відмінністю із точки зору захисту особи, котра постраждала від домашнього насильства, є те, що обмежувальні приписи видаються винятково за ініціативою постраждалої особи (для цього вона має спеціально звернутися до суду з позовною заявою), а обмежувальні заходи можуть застосовуватися судом в інтересах потерпілої особи (звернення такої особи не є обов'язковим [65, с. 1-53]. Останній варіант є важливим, зокрема для захисту постраждалих осіб від домашнього насильства, оскільки вони нерідко можуть бути позбавлені можливості самостійно звернутися за обмежувальним приписом через пласт об'єктивних та суб'єктивних причин. Досудове розслідування і судовий розгляд займають зазвичай досить багато часу, впродовж якого насильство щодо постраждалої особи може продовжуватися.

Провівши аналіз вироків за ст. 126-1 КК України можна зробити висновок, що суди практично не застосовують обмежувальних заходів щодо кривдників як на стадії досудового розслідування та судового розгляду, так і при призначенні покарання. Пояснити це можна необізнаністю суддів і органів досудового розслідування щодо можливостей застосування такого механізму для забезпечення безпеки потерпілих осіб в кримінальному провадженні, а також недостатністю розуміння ролі і функцій обмежувальних заходів та обмежувальних приписів. У результаті обвинувачені та засуджені за ст. 126-1 ККУ продовжують вчиняти домашнє насильство. Як негатив також потрібно відмітити те, що у вироків за ст. 126-1 ККУ, потерпілі особи взагалі не заявляли цивільних позовів у кримінальному провадженні про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданої їм домашнім насильством [51, 80].

Згідно з даними Державної судової адміністрації, за 2019 рік потерпілим від домашнього насильства за ст. 126-1 ККУ було заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму 1000 грн, а в 2020 році – на суму 25 933 грн. Порівнюючи із кримінальним правопорушенням стосовно легких тілесних ушкоджень згідно ст. 125 ККУ, то відповідний показник у 2019 та 2020 році значно вищий (табл. 3.2.) [80].

Таблиця 3.1.

Моральна та матеріальна шкода, яка заподіяна потерпілим

№ з/п	Рік	Статті Кримінального кодексу України	Види кримінальних правопорушень	Заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму, грн
1	2019	125	Умисне легке тілесне ушкодження	2 045 173
		126-1	Домашнє насильство	1 000
2	2020	125	Умисне легке тілесне ушкодження	1 890 694
		126-1	Домашнє насильство	25 933

Отже, спираючись на вищепроведений аналіз, ми прийшли до наступних висновків. До основного завдання працівників-практиків під час кваліфікації за ст. 126-1 КК України належить встановлення систематичності застосування домашнього насильства, оскільки саме систематичність є відмежувальною ознакою між відповідним кримінальним правопорушенням та адміністративним правопорушенням. Від систематичного характеру та від наслідків для людини, котра від нього постраждала, залежить кваліфікація випадку домашнього насильства як кримінального правопорушення. На

практиці це часто означає, що особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, має бути визнана винною у двох випадках домашнього насильства як правопорушення за КУпАП України, перш ніж наступний випадок буде кваліфікований як систематичне правопорушення і потенційно підпадатиме під дію Кримінального кодексу України.

Аналізуючи судові рішення у кримінальних справах, які розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, можна зробити висновки, що кількість таких справ, які вчиняються кривдниками стосовно одного із сім'ї або інших близьких осіб, досить значна. Однак визначити точну кількість справ, які пов'язані з насильством щодо одного із сім'ї, майже неможливо, так як не передбачено ведення спеціальної статистики з цього приводу. Це може викликати об'єктивні складнощі у визначені реальної картини злочинності, що пов'язані з застосуванням домашнього насильства. Згідно статистичних даних залишається високим показник задоволених позовів про позбавлення судами батьків їх батьківських прав у зв'язку з невиконанням ними своїх обов'язків щодо виховання, догляду та матеріального забезпечення дитини. Стосовно позовів про відібрання дитини, то з цього приводу спеціальну статистику не ведуть і справи в окрему категорію, яку б можна було б відобразити у статистичному звіті окремим пунктом, не виділяють.

Дійсно, важливим компонентом даного моніторингу є аналіз судових рішень за ст. 126-1 КК України. Незважаючи на масові судові розгляди, проблема залишається чи не найбільш розповсюдженою в Україні, однак судова практика у сфері боротьби з домашнім насильством тільки починає формуватися та потребує серйозного доктринального осмислення і рекомендацій [5, с. 41-42].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, яке виконане на основі проведення аналізу чинного законодавства та практики його застосування, теоретичного осмислення низки наукових праць у галузі кримінального права, нами було сформульовано ряд висновків, які стосуються кримінально – правової характеристики такого негативного явища, як домашнє насильство.

Відповідно до метимагістерської роботи поставлених у ній завдань, було з'ясовано та проаналізовано теоретичні основи дослідження домашнього насильства, особливості кримінально – правової характеристики цього кримінального правопорушення та його кваліфікації. Під час написання цієї роботи з'ясовано, що домашнє насильство є дуже складною категорією, котра останнім часом є об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених- криміналістів та науковців- правників.

Нами було проаналізовано статистичні дані за останні роки, на основі чого можна стверджувати, що домашнє насильство швидким темпами прогресує з кожним роком та зачіпає найбільш уразливі групи населення, це одна з нагальних проблем, яку потрібно вирішувати на державному рівні. Ця проблема є соціальною проблемою, котра не тільки порушує права особистості, а й спричиняє небезпечні наслідки для людини. Можна сказати, що це наслідки глобальної «коронакризи», оскільки люди стають біднішими, вони не відчують впевненості у завтрашньому дні та в майбутньому вцілому, зростає загальний рівень суспільної агресії.

Нами досліджено з кримінально-правового погляду проблему домашнього насильства, так як виникла необхідність у системному аналізі сфери сімейно-побутових відносин, оскільки у ній виявилися нові кримінологічнозначущі фактори, а також інтенсифікувалися ті чинники, які діяли раніше.

Під час дослідження нами з'ясовано, що генезис домашнього насильства бере початок з часів царя Хаммурапі і активно прогресує по сьогоднішній день. Тривалий час це явище правовою доктриною не відносилось до правопорушення, а навпаки розглядалося як належна поведінка особи. Згодом витоки гендерної нерівності були детерміновані, перш за все, культурними та релігійними чинниками, а також особливостями правової системи у різних країнах. Питання насильства в сім'ї активно досліджувалося в Україні зокрема наприкінці 90-х років XX століття за ініціативою громадських організацій. Вже на початку XXI століття наша країна була однією з перших у країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство дуже важливою соціальною проблемою. Це посприяло прийняттю нового національного законодавства та приведенню його у відповідність до міжнародних стандартів. Сама ситуація із домашнім насильством настільки давня в нашій країні, що основною проблемою можна назвати навіть не наявність домашнього кривдження, а досить низьку інформованість потерпілих про психологічний і правовий аспекти, замовчування проблеми жертвами та очевидцями і байдужість влади та суспільства.

Основне право людини – це свобода від насильства. Саме на захист цього права спрямована низка міжнародно-правових актів, серед яких Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок 1993 р., Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 р. Останній документ займає особливе місце, оскільки до основних цілей Конвенції належить захист жінок від усіх форм насильства і запобігання домашньому насильству. На сьогодні Україна лише підписала цю Конвенцію, але досі її не ратифікувала, незважаючи на важливість цього документу.

До національних нормативно-правових актів, котрі регулюють питання попередження домашнього насильства, надання допомоги постраждалим належать: Конституція України, Сімейний та Цивільний кодекси України, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким було також внесено зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», до Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у сфері протидії домашньому насильству, а також внесено зміни до кримінального блоку: Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульська конвенція»).

Під словосполученням «домашнє насильство» розуміють те, що насильство відбувається між людьми, які перебувають у особистих відносинах, тобто є подружжям чи партнерами, інколи колишніми і не обов'язково між тими, які проживають разом. Дуже важливо розрізняти саме домашній конфлікт, який має разовий характер, і партнерське насильство –повторюється регулярно з інцидентами, які тільки частішають. Конфлікт, незважаючи на те, що він може бути досить гострим, переходить до категорії домашнього насильства тільки в тому випадку, коли відбувається як мінімум три рази. Приніпова відмінність полягає у тому, що сімейний конфлікт має локальний ізольований характер і виникає на ґрунті конкретної проблеми та інциденту, що теоретично можна вирішити відразу або за допомогою психологів чи юристів. Тобто у конфлікта завжди є початок і кінець.

Вивчаючи та враховуючи думки науковців щодо розуміння самого поняття домашнього насильства, осмисливши низку наукових праць у галузі кримінального права, та вивчаючи законодавче визначення, можна сформулювати це поняття наступним чином. «Домашнє насильство» – це будь-

яке умисне діяння (діячи бездіяльність) або погроза застосувати таке діяння (дію або бездіяльність), що має фізичний, сексуальний, психологічний чи економічний характер однієї особи в сім'ї щодо іншої, в межах місця проживання, між родичами або між колишнім чи теперішнім подружжям, між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних стосунках чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа.

У масовій свідомості людей утвердилася думка, що насилля у родині може бути тільки фізичним, але це багатогранне криміногенне явище, котре має різні форми та види прояву. Протягом досить тривалого часу в доктрині кримінального права переважала наукова точка зору щодо існування лише двох видів насильства: фізичного та психічного. Перше полягало у порушенні анатомічної цілісності організму людини, друге виражалось тільки у погрозі застосувати фізичне насильство. Згідно ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» існують наступні види домашнього насильства:

1) фізичне насильство (заподіяння тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, мордування, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі та інші правопорушення насильницького характеру);

2) психологічне насильство (словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування та інші діяння, які спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, що спричиняють невпевненість, нездатність захистити себе, завдають шкоди психічному здоров'ю;

3) економічне насильство (умисне позбавлення житла, їжі, одягу, коштів, документів чи іншого майна, а також можливість користування ними і перешкоджання в отриманні лікування (реабілітації), заборона працювати, примушування до праці, заборона навчатися та інші правопорушення економічного характеру);

4) сексуальне насильство (будь-які діяння сексуального характеру, вчинені без згоди особи та решта правопорушень, вчинені проти статевої свободи чи недоторканості особи).

В Європі близько сторіччя тому було активізоване питання домашнього насильства, а кожен із його видів передбачає покарання – від адміністративного до тюремного ув'язнення. Нами з'ясовано, що в деяких зарубіжних країнах відповідальність настає винятково за вчинення лише конкретних форм насильства. Не зважаючи на те, що насильство в сім'ї існує в будь-якій країні та взагалі не залежить від матеріальних статків, культури, раси тощо, у результаті дослідження з'ясувалось, що проблема побутового насильства гостро постає в найбідніших країнах.

Проаналізувавши особливості правової регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство у деяких зарубіжних країнах, можна назвати наступні позитивні моменти, які доцільно врахувати для подальшого вдосконалення відповідних кримінально-правових норму вітчизняному законодавстві:

1) вітчизняному законодавцю необхідно ратифікувати відповідні міжнародно-правові документи та імплементувати їх норми, націлені на захист від домашнього насильства для вдосконалення та поліпшення кримінально-правових норм щодо протидії цьому явищу;

2) встановити кримінальну відповідальність за більш широке коло посягань, які можуть бути застосовані в сім'ї, проти життя, здоров'я, честі, статевої недоторканності особи;

3) на прикладі зарубіжного кримінального законодавства доцільно було передбачити суворіше покарання за ряд кримінальних правопорушень, що мають ознаки домашнього насильства, порівняно з іншими подібними діяннями;

4) у разі застосування насильства в родині визнати епізоди заподіяння смерті кваліфікуючою ознакою та закріпити її у самостійному пункті ч. 2 ст. 115 КК України.

У процесі наукового дослідження зазначеної проблеми нами було визначено, що не менш доцільним є використання досвіду кримінальної відповідальності та попередження насильства в сім'ї у Сполучених Штатах Америки як країни-орієнтира. Оскільки в останні десятиліття в США рівень домашнього насильства знижується по всій країні.

Із метою повного розуміння кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, для вирішення поставлених завдань нами було визначено поняття складу кримінального правопорушення, що є єдиною підставою кримінальної відповідальності. Це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак, що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як кримінально протиправне. До складу кримінального правопорушення входять такі елементи: об'єкт кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона та суб'єктивна сторона кримінального правопорушення.

Одним з важливих питань у дослідженні та з'ясуванні механізму завдання шкоди суспільним відносинам та встановлення суспільної небезпечності кримінального правопорушення є встановлення об'єкта кримінального правопорушення. Основним об'єктом кримінального правопорушення за ст. 126-1 КК України є здоров'я особи, а факультативними об'єктами виступають її честь, воля, гідність та психічна недоторканість.

Нами аргументовано, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення за ст. 126-1 ККУ складається з діяння (систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства, котре може призвести до розладів здоров'я, фізичних чи психологічних страждань, втрати працездатності, емоційної залежності, або погіршення якості життя потерпілої особи), наслідків та причинного зв'язку між цими діянням та наслідками.

Діяння виявляється у систематичному, постійному та регулярному насильстві, яке загалом окреслюється як силування потерпілої особи. Словосполучення «систематичне вчинення» окреслює діяння. Тобто, закінченим кримінальне правопорушення вважається з того моменту, коли вчинено хоча б одну із форм насильства втретє, і в результаті чого настав хоча б один, вказаних в законі, наслідків. Домашнє насильство вважається кримінальним правопорушенням із матеріальним складом.

Нами було з'ясовано, що однією з обов'язкових ознак домашнього насильства є наслідки, що виражаються у:

- фізичних чи психологічних стражданнях, змістом яких є муки, біль, тривога тощо;
- втраті працездатності;
- розладах здоров'я;
- емоційній залежності чи погіршення якості життя потерпілих осіб.

Місце проживання не обов'язково є місцем вчинення домашнього насильства, оскільки таке насильство може бути вчинене, наприклад, на робочому місці, під час відпочинку, поїздки тощо – та для кваліфікації кримінального правопорушення значення не має.

Однією із обов'язкових ознак, котра характеризує будь-яке кримінальне правопорушення, є те, що його вчиняє суб'єкт кримінального правопорушення. Суб'єкт кримінального правопорушення «домашнє насильство» - спеціальний, а саме це осудна особа, яка досягла шістнадцятирічноговіку та є одним з подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах.

Внутрішня сторона кримінального правопорушення, тобто психічна діяльність особи, котра відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, яке нею вчиняється, і до його наслідків – це суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризують певні юридичні ознаки. До цих

ознак належить: вина, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, які тісно пов'язані між собою, незважаючи на те, що їх зміст і значення у кожному випадку вчинення кримінального правопорушення різні. На основі аналізу положень законодавства зроблено висновок, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 126-1 КК України характеризується умисною формою вини, а саме – умислом (прямим і непрямим). Факультативними ознаками суб'єктивної сторони є мотив і мета особи при вчиненні відповідних діянь, рідше до цих ознак відносять також емоційний стан винної особи.

Під час дослідження виявлено значну кількість питань, що пов'язані з кваліфікацією домашнього насильства і залишаються без однозначної відповіді. За результатами проведеного дослідження ми пропонуємо виділити наступні правила кваліфікації діянь, що підпадають під ознаки домашнього насильства:

1. Домашнє насильство вважається закінченим у випадку, якщо особа вчинила систематичне насильство, в будь-якій ізакріплених форм (фізичне, психологічне, економічне), і при цьому настав хоча б один із альтернативно зазначених наслідків та присутній прямий причинний зв'язок між діянням і наслідком. При цьому систематичність буде мати місце, якщо діяння вчинене не менше трьох разів і такі повторювані дії характеризуються тотожністю та спільним умислом;

2. Кваліфікація діянь за сукупністю кримінальних правопорушень буде мати місце за одночасної наявності таких умов:

1) у діях особи наявний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 126-1 КК України;

2) дії особи підпадають під ознаки іще одного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, і це кримінальне правопорушення є більш суспільно небезпечним, про що свідчить санкція статті, яка є більш суворою, порівняно з санкцією ст. 126-1 ККУ України;

3. У разі відсутності ознаки систематичності у діянні, але за наявності всіх інших елементів складу кримінального правопорушення «домашнє насильство», таке діяння слід кваліфікувати за відповідною статтею КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене діяння, з посиланням на п. 61 ч. 1 ст. 67 КК України (за умови відсутності такої обставини у диспозиції статті).

Аналіз судової практики та статистичних даних надає можливість зробити наступні висновки. Стосовно третини адміністративних протоколів, які направлені поліцією до суду, судді приймають рішення по суті, а кривдник притягається до адміністративної відповідальності. У більшій частині випадків судді направляють адмініпротоколи на доопрацювання у зв'язку з недоліками в оформленні, незабезпечення явки кривдника та з інших причин. Справа може бути закрита за малозначністю та через закінчення строків давності розгляду адміністративного протоколу, який складає три місяці. Якщо систематичність домашнього насильства буде доводитися виключно за кількістю рішень суддів про притягнення винної особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, то у більшості випадків домашнього насильства кривдника так і не буде притягнуто до кримінальної відповідальності.

Аналіз вироків за ст. 126-1 КК України показав, наступне:

- найбільша кількість осіб, до яких вчиняється домашнє насильство, – це жінки;
- суд переважно призначає покарання у вигляді громадських робіт;
- дії насильницького характеру щодо потерпілих осіб вчиняють кривдники, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння;
- більшість постраждалих укладають угоду про примирення із засудженим.

Крім того, встановлено, що судова практика за цією категорією справ напрацьовується досить швидкими темпами. І хоча в більшості проваджень докази належно не досліджувалися і обставини справи не аналізувалися, оскільки обвинувачений не заперечував проти них, повністю визнавши свою

вину, суди переважно правильно застосовують ст. 126-1 ККУ щодо даної категорії справ. Нами виокремлено ряд проблем при застосуванні судами як матеріального, так і процесуального права, які потребують прискіпливішої уваги та розв'язання:

1. Недо кінця чітке розуміння розмежування психологічного насильства та звичайної сварки (конфлікту), а також психологічного насильства та економічного насильства.

2. Невизнання потерпілими під час сварки дітей, які фактично були свідками чи взагалі постраждалими від домашнього насильства.

3. Невстановлення та не зовсім чітке відображення у вироках обставин, місця, часу вчинення кримінального правопорушення та ігнорування ознаки систематичності при кваліфікації кримінального правопорушення.

4. Недостатньо чітка ідентифікація характеру та наслідків насильства щодо потерпілої особи.

5. Не подання потерпілими особами цивільних позовів у кримінальному провадженні щодо відшкодування завданої їм шкоди.

Незважаючи на значні теоретичні здобутки в напрямку домашнього насильства, наразі багато важливих питань залишаються відкритими, доречними та актуальними. Зокрема це стосується недосконалого механізму правового і соціального захисту жертв домашнього насильства, також не досить ефективними є заходи, які спрямовані на виявлення випадків насильства в родині та реабілітацію осіб, які все ж таки його пережили. Варто зазначити, що занадто низький рівень обізнаності щодо своїх прав членів родини не сприяє реальному подоланню цих проявів. Окремими верствами населення та світовим співтовариством окреслюється проблема домашнього насильства, що є важливим кроком. Наразі потрібні не виключно послідовні зміни внутрішніх законів держави, а і ґрунтовний перегляд ставлення пересічних громадян до побутового насилля.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошкін С.В. Організація діяльності мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства . Методичні рекомендації. Київ – 2019.
– Режим доступу:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7387/1709.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.– Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.03.2021.
2. Андрєєнкова В.Л., Аносова Ю.В., Байдик В.В., Бондар В.І., Войцях Т.В., Калашник О.А., Легенька М.М. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. – Київ, 2020. – 194 с.
3. Андрєєнкова В.Л., Бороздіна К.А., Калашник О.А., Канашук А.С. Навчально – методичний тренінг «Реагування на звернення осіб, постраждалих від гендерно зумовленого насильства». Київ – 2019. -С. 88.
4. Аніщук Н.В. Гендерне насильство у правовому житті України: монографія / Н.В. Аніщук. – Одеса: Юрид. літ, 2007. – Режим доступу:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/943/%D0%90%D0%BD%D0%B8%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.03.2021.
5. Аносова Ю.В., А. Капур, М.М. Легенька. Рекомендовано до друку науково-методичною радою ГО «Ла Страда-Україна», протокол № 2 від 29.07.2020 року. Моніторинг ситуації реагування системи правосуддя на вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі: 2019. С. 41-42.
6. Бабенко О.Е. Історичні витоки гендерної нерівності як причини виникнення сімейного насильства / О. Е. Бабенко // Матеріали регіонального круглого столу (м. Донецьк, 18 лютого 2009 р.). – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. -216 с.

7. Багрий-Шахматов Л.В. Социальноправовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Часть вторая / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса: Юридична література, 2000. – 143 с.

8. Баулін Ю. В. Деякі принципи новели Загальної частини Кримінального кодексу України та проблеми їх застосування / Ю. В. Баулін // Правова держава: щоріч. наук.пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2002. – Вип. 13.

9. Біленко П.С. Домашнє насильство як прояв кримінального насильства. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 3. С. 95-102. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_3_14. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.03.2021.

10. Білозьоров Є.В., Гіда Є.О., Завальний А.М., Осауленко А.О., Пікуля Т.О. Актуальні проблеми терії держави та права. – Київ, 2010. – Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2656667/>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.03.2021.

11. Блага А.Б. Дослідження соціальної природи насильства – теоретичне підґрунтя для кримінологічного аналізу насильства в сім'ї Порівняльно-аналітичне право № 3-2 2013 С. 247-250.

12. Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник / Р.В. Вереша. – Київ: Атіка, 2006. – 740 с.

13. Вирок Воловецького районного суду Закарпатської області від 31 жовтня 2019 року у справі № 300/594/19. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85376918>. - Дата перегляду: 23.02.2021.

14. Вирок Кобеляцького районного суду Полтавської області від 21 червня 2019 року у справі 532/1246/19. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82692602>. -Дата перегляду: 23.02.2021.

15. Вирок Любашівського районного суду Одеської області від 29 січня 2020 року у справі № 507/1782/19. -Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87226805>. -Дата перегляду: 23.02.2021.

16. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. Форум права. 2019. № 2.-Режим доступу URL:https://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-2-FPVoznyuk_3.pdf. - Дата перегляду:03.02. 2021).

17. Галаган В.І. Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" і завдання щодо досудового розслідування цих злочинів / Галаган В.І. // Імплементация у законодавство України положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : збірник тез круглого столу (1 лютого 2019 року, Музей НаУКМА) / НаУКМА, Факультет правничих наук, Кафедра кримінального та кримінального процесуального права. – Київ : Національний університет "Києво–Могилянська академія", 2019. – С. 3–6. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17774/Halahan_Zakon_Ukrainy_Pro_vnesennia_zmin_do_Kryminalnoho_ta_Kryminalnoho_protsesualnoho_kod_eksiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.03.2021.

18. Галай А.О., Галай В.О., Головка Л.О., Муранова В.В. та ін. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія, за ред. А.О. Галай. Київ - 2014. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/3_2018/52.pdf. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.03.2021.

19. Герасименко Г. В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2018_1_5. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

20. Генеральна прокуратура України. Режим доступу: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo#. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2021.

21. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ – 2005. – 771 с.

22. Гончаров В.Л. Домашнє насильство: як захистити дитину. Київ – 2009. – 120 с.

23. Грідіна, Н. Ю. Протидія гендерно обумовленому насильству: досвід Грузії та можливості його використання в Україні / Наталія Юрїївна Грідіна // Наукові записки [Центральноукр. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка]. Сер.: Право. - Кропивницький, 2020. - Вип. 8. – Режим доступу: <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2020.8.32>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

24. Гумін О. М., Йосипів А. О. Кримінально – правові та кримінологічні аспекти доманнього насильства, 2019, С. 147. Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21476/23.pdf>. Назва з екрана. - Дата перегляду: 02.03.2021.

25. Гумін О.М, Римарчук Г., 2016. Зарубіжний досвід запобігання сімейно – побутовим насильницьким злочинам щодо жінок правоохоронними органами. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. - 2016. - № 855. - С. 502-509. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_79. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

26. Гурковська К.А. Деякі шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення попередження домашнього насильства. 2015. – № 3/2 (279).

27. Дердей А.І. Міжнародно – правові стандарти захисту прав дитини від жорстокого поводження з боку членів сім'ї проблеми захисту прав людини: міжнародно – правові аспекти. Одеса – 2015. – 125 с.

28. Довгань-Бочкова Н. В. Спирні питання, що стосуються фізичного насильства як способу вчинення злочину / Н. В. ДовганьБочкова // Форум права. – 2010. – № 2. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2010-2/10dnvcvz.pdf>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.03.2021.

29. Дубно Т.В. Взаємозв'язок обстановки та способу вчинення злочину / Т. В. Дубно // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – № 3. – Режим доступу:https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/03_2012/12dtvsvz.pdf. Назва з екрана. - Дата перегляду: 01.03.2021.

30. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. – Київ –2019. С – 68-80.

31. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні. – Київ : UNFPA, ГО «Український центр соціальних реформ», 2017. – 104 с.

32. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції. Харків – 2012. – Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=Z-zwR0AAAAAJ&hl=ru>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.02.2021.

33. Завдання і обов'язки поліцейських в рамках процедури «Блакитні карти» DomesticViolenceRelevantLegislation. – Режим доступу:http://www.eucpn.org/poldocs/PL_DV_legislation.pdf. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2021.

34. Зав'ялов С.М. Спосібв чинення злочину і сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю. Київ – 2005. – Режим доступу:<http://www.disslib.org/sposib-vchynennja-zlochynu-suchasni-problemy-vyvchennja-ta-vykorystannja-u-borotbi-zi.html>. – Назва з екрана.– Дата перегляду: 01.03.2021.

35. Загиней-Заболотенко З. Застосування кримінального законодавства України за домашнє насильство: огляд судової практики. Вісник прокуратури. 2019. № 10. С. 42-52.

36. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII, прийнятий 07.12.2017 р., набрав чинності 07 січня 2018 р. / Україна. Верховна Рада. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> . - Назва з екрана. Дата перегляду: 02.02.2021.

37. Запорожець А.А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства України. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 1. –Режим доступу: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_Zaporetc.pdf. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.02.2021.

38. Зарубіжний досвід у сфері протидії насильства в сім'ї (на прикладі окремих країн Європи). Г.О. Горбова. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2015.С. 211-215.

39. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. Юрліга. Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

40. Іващенко В.О. Домашнє насильство: аналіз складу злочину. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. – С. 200-203.

41. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства / Л.М. Сукмановська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.серія юридична. - 2016. - Вип. 3. - С. 274-279. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_3_31. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2021.

42. Кісілюк Е.М., Смаглюк О.В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2018. № 1. С. 96-104.

43. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2019. № 2. URL: [http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-the Journal of Eastern European Law / Журналсхідноєвропейськогоправа.](http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-the-Journal-of-Eastern-European-Law/) – 2020. – № 76. ISSN 2409-6415 127 2019/knizenko.pdf (датазвернення: 13.04. 2020). С.45-52.

44. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї . Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия “Юридические науки”. – Том 24 (63). – № 1. – 2011. – 128 с.

45. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина). 11.V.2011 р. / CouncilofEurope. – Режим доступу: // rm.coe.int/1680093d9e . – Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.02.2021.

46. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30.

47. Корольчук М. Сімейне насильство: причини і наслідки. 2018. – Режим доступу: <https://learning.ua/blog/201811/simeine-nasyllia-prychyny-ta-naslidky/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

48. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Н.В. Чернишова. – Київ: Атіка, 2003. – 288с.

49. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Право, 2018. – 456 с.

50. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001, редакція від 13.08.2020 / Україна. Верховна Рада. –Режим

доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2021.

51. Кримінально – процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-17. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9-10, № 11-12, №13.

52. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – Вид. 6-е, переробл. та доповн. – К.: Юрисконсульт; Юстініан, 2010.

53. Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 р. № 1/11 – 5480. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії домашнього насильства. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasyilstvu/>. Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.03.2021.

54. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. – Київ – 2001. – 352 с.

55. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги» № 278 від 01.02.2019 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#Textzlochincya.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2021.

56. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. для курсантів ВНЗ МВС України / [уклад.: А.В. Запорожцев, А.В. Лабунь, Д.Г. Заброта, та ін.]. – Київ – 2012. – 246 с.

57. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 / Україна. Верховна Рада. – Режим

доступу: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98). – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2021.

58. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.

59. Новый французский Закон против насилия в семье. Режим доступа: <https://www.genderperspectives.by/novosti/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.02.2021.

60. Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім'ї в Україні: стан та перспективи розвитку / О.М. Ткаленко // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - № 3. - С. 35-38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_3_12. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.02.2021

61. Ноур А. М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=8&n=53&c=1136>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.02.2021.

62. Панов М.І. Основи кваліфікації злочинів : навчальний посібник. Харків – 2019. – С. 62-66.

63. Плутицька К.М. Про доцільність доповнення Кримінального кодексу України ст. 126-1 «Домашнє насильство». Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2018. – Режим доступу: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/_schor__chnoyi_m__zhnarodnoyi_naukov_o-praktichnoyi_konferents__yi_zapor__z_k__pravov__chitannya_2018.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.03.2021.

64. Плутицька К.М. Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.

2018. № 3. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/1_2021/55.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.03.2021.

65. Погорецький М.А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання / М.А. Погорецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 1 (3). – С. 1–53:– Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>. - Назва з екрана. Дата перегляду: 12.03.2021.

66. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Збірник тез учасниківXXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами (м. Харків, 09 квітня 2020 року). – Режим доступу <http://univd.edu.ua/uk/dir/2357>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.02.2021.

67. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [Електронний ресурс] // № 234 від 20.03.2019 р. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp190234?an=1>. – Назва з екрана. Дата перегляду: 01.03.2021.

68. Протидія домашньому насильству: практичний посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 02.03.2021.

69. Пясковський В.В., Черноус Ю.М., Іщенко А.В., Алексеев О.О. та ін Криміналістика. Київ – 2015. – 544 с.

70. Радзевілова О.В. Психосоціальні особливості жінок, які вчинили насильницькі злочини у стані алкогольного сп'яніння. Психологічний часопис. 2017. № 5 (9). С. 139–149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.31108/1.2017.5.9.12>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.02.2021.

71. Садонцева Л.К. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні та зарубіжному праві: порівняльний аналіз. *YoungScientist*. 2019. № 4

(68). Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-35>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.02.2021.

72. Салтевський М.В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. – Ч. 2. – с. 166.

73. Селецький С.І. Кримінальне право України. Загальна частина / С.І. Селецький. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.

74. Собко Г.М., Пацалова О.О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. Випуск 1, том 2, 2019 р. – С. 184-188.

75. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб. У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – Київ – 2011. – 171 с.

76. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / наук. ред. О. Кочемировська; заг. ред. С. Павлиш. – Запоріжжя, 2011. – 228 с.

77. Стаття із журналу І. М. Сулова. Домашнє насильство як загроза національній безпеці, або чому Україна потребує негайної ратифікації Станбульської конвенції? / Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2017. - № 11. - С. 6-8.

78. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. Підприємництво, господарство і право. 2020. №4. – С. 136-139.

79. Степаненко О.В., Колодін Д.О. Щодо проблем кваліфікації домашнього насильства. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 343-346.

80. Судова влада. – Режим доступу: URL:<https://court.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 03.03.2021.

81. Сутність і значення криміналістичної характеристики та її елементів у розкритті й розслідуванні злочинів / О.В. Старченко, М.І. Бубела // Форум права. – 2010. – № 4. - С.853–858.

82. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть Общая. – Тула – 2001. – Т.1. – 800 с.

83. Тацій В.Я. Об'єкт злочину. Вісник асоціації кримінального права України. 2013. № 1.

84. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь, 2020. – 328 с.

85. Тіщенко В.В. Криміналістичні технології в терії і практиці розслідування. Одеса – 2008. – С. 18-24.

86. Уварова О., Мозгова В., Соколова Я. Забезпечення доступу жінок до правосуддя в Україні: Навчальний посібник для суддів і прокурорів. Національна частина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/training-manual-for-judges-andprosecutors-on-ensuring-women-s-access-/168076429a>.- Назва з екрана. - Дата перегляду: 02.02.2021.

87. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части [Текст] : учебник / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – Харьков : Одиссей, 2007. – С. 106. 160 Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1).

88. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия в редакции от 13 ноября 1998 г. По состоянию на 15 мая 2003 г. [Електронний ресурс]– Режим доступу:<http://okpravo.ru/zarubezhnoe-pravo/ugolovnoe-pravo-zarubezhnyh-stran/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду. 15.02.2021.

89. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2 – те видання, доповнене і перероблене - Київ.: Атіка , 2009. – С.125.

90. Хавронюк М. Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного Кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними / М. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 5. – 1048 с.

91. Харламов В.С. Институтохранимого ордера в зарубешномзаконодательствекакинструментзащитыличности от внутрисемейногонасилля. *Криминология. Вчера, сегодня, завтра*. 2014. № 1 (32). - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-ohrannogo-ordera-v-zarubezhnom-zakonodatelstve-kak-instrument-zaschity-lichnosti-ot-vnutrisemeynogonasiliya/viewer>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.02.2021.

92. Чайка В.В. Соціальна обумовленість криміналізації насильства в родині. Молодий вчений. 2018. № 4 (56). С. 104-107.

93. Чорней С.В. Науковий вісник Чернівецького університету. 2012. Випуск 618. Правознавство. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/618/23.pdf>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.02.2021.

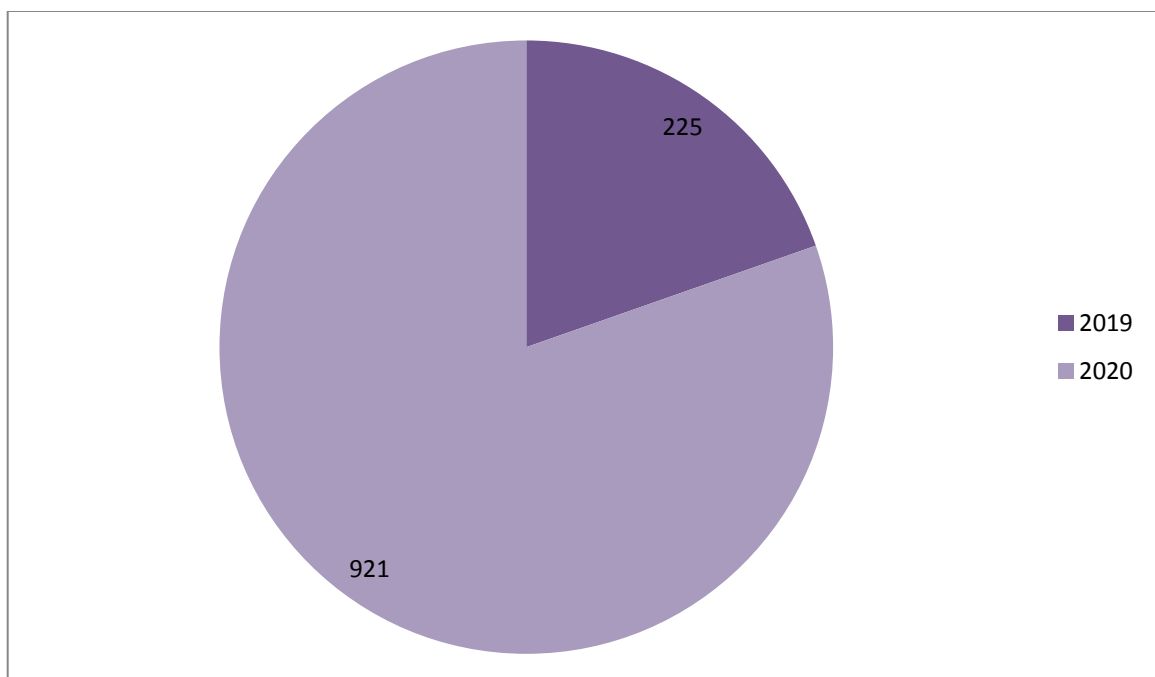
94. Шевчук В.В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України / ШевчукВ.В., О.В. Охман // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2(18). – Режим доступу: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1082.pdf>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 25.02.2021.

95. Якімова С.В., Лесяк Н.І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 3. С. 192–194.

96. Kodekskarnydznia 6 czerwca 1997 r. Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>. - Назва з екрана. – Дата перегляду: 25.02.2021.

Додаток А

За два роки кількість засуджених осіб у справах із закінченим провадженням за статтею 126-1 Кримінального кодексу України «Домашнє насильство»

Додаток Б

Кількість притягнутих до відповідальності осіб та види кримінального покарання

№ з/п	роки	Статті та частини Кримінального кодексу України	Види кримінального правопорушення	Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили у звітному періоді	У тому числі засуджених	Кількість засуджених осіб, до яких застосовано				
						позбавлення волі на певний строк	обмеження волі	арешт	Громадські роботи	штраф
1	2019	126-1	Домашнє насильство	231	159	5	5	26	86	1
2	2020	126-1	Домашнє насильство	1008	778	38	33	119	410	6